

Olje- og energidepartementet
postmottak@oed.dep.no

Stavanger, 21. september 2019

Dette brevet sendes på vegne av følgende organisasjoner med i Forum for natur og friluftsliv (FNF) i Rogaland: Stavanger Turistforening, Haugesund Turistforening, Norges Jeger og Fiskerforbund-Rogaland, Norges speiderforbund Vesterlen krets, Rogaland KFUK-KFUM speidere, Norsk Ornitologisk Forening avd. Rogaland, Naturvernforbundet i Rogaland, Norsk Botanisk Forening Rogalandsavd., Bratte Rogalands Venner og Jæren Friluftsråd.

Høringsuttalelse til Nasjonal ramme for vindkraft på land

Forum for natur og friluftsliv (FNF) Rogaland takker for muligheten til å bidra videre i arbeidet med Nasjonal ramme for vindkraft på land (NR eller Nasjonal ramme). I løpet av 2019 har det blitt stadig mer synlig at de store, arealkrevende vindkraftverkene ofte kommer i konflikt med nasjonale miljømål og andre viktige miljø- og samfunnsverdier som biologisk mangfold, sammenhengende områder av urørt natur, friluftsliv og natur- og kulturbasert reiseliv. **FNF Rogaland er derfor positiv til at vindkraft nå er gjenstand for en nasjonal vurdering med utgangspunkt i Nasjonal ramme.**

FNF Rogaland konkluderer med følgende anbefalinger:

- 1. Nasjonal ramme må inngå i en helhetlig vurdering der vindkraft på land og alle relevante alternativer for fornybar kraftproduksjon (havvind, oppgradering vannkraft, mm) og energiøkonomisering utredes.**
Nasjonal ramme slik den foreligger er, gitt det høye konfliktpotensialet, ikke i tråd med norsk forvaltningspraksis og ikke et godt nok grunnlag for å avveie videre utbygging av vindkraft opp mot andre interesser.
- 2. Videre bygging av vindkraftverk i Rogaland må stanses. Natur- og friluftslivsverdiene i Rogaland må sikres for kommende generasjoner.**
FNF Rogaland mener at det er nok vindkraft på land i Rogaland nå.
- 3. Det er behov for en grundig, samlet evaluering av konsekvensene av vindkraftverkene som er oppført både i Rogaland og i resten av landet.**
- 4. Konesjonsgitte vindkraftverk som ikke er påbegynt på Haugalandet og i Sør-Rogaland må stanses.**
Dette gjelder Gilja, Faurefjell, Sandnes og tre kraftverk i Tysvær; Gismarvik, Dalbygda og Tysvær.
- 5. Konesjonssystemet må tilpasses kompleksiteten og omfanget av vindkraftverk og prosessene må bli mer åpne og demokratiske.**

Anbefalingene begrunnes nærmere i denne høringsuttalelsen og tilhørende vedlegg.

Forum for
natur og friluftsliv
Rogaland

Gamle Jåttåvågen 67, 4020 Stavanger
rogaland@fnf-nett.no / +47 46850786
www.fnf-nett.no/rogaland
Org. nr.: 998129028

Innledning

Som OED og NVE har påpekt har organisasjonene lenge bedt om en annen tilnærming til vindkraftutbygging enn det vi har opplevd til nå. For Rogaland sin del anser vi det nå for sent med en plan for vindkraft på land. Fylket har ofret nok til kraftutbygging. Da de nasjonale friluftslivsorganisasjonene gav innspill til Energimeldingen ba de om *'et helhetlig grep som ser sikker energiforsyning, klimaendring og tap av naturmangfold i sammenheng'* (Norsk Friluftsliv 18.12.2015). Nasjonal ramme leverer ikke på dette, men vi mener likevel at NR har en nyttig funksjon og kan være grunnlag for videre arbeid med vindkraft og mulig del av planer for helhetlig vurdering av alle alternativer der naturen vektlegges og metodikk for verdisetting av naturen anvendes.

I høringsbrevet fra OED står det bla. *'Departementet ønsker innspill til NVEs forslag til nasjonal ramme og til om det bør fastsettes en nasjonal ramme for vindkraft i Norge.'* FNF Rogaland mener at Nasjonal ramme bør videreføres og vi går nærmere inn på hvorfor og hvordan vi mener dette bør gjøres under anbefalinger. I tillegg til denne hovedanbefalingen har vi fire andre anbefalinger som vi fremhever i denne uttalelsen. I vedlegg til uttalelsen går vi nærmere inn på hovedanbefalingene og gir innspill til konsesjonsprosessen slik NVE også har forespurt blant annet i møter med FNF.

Anbefalinger

Nasjonal ramme må inngå i en helhetlig vurdering der vindkraft på land og alle relevante alternativer for fornybar kraftproduksjon (havvind, oppgradering vannkraft, mm) og energiøkonomisering utredes.

Nasjonal ramme slik den foreligger er, gitt det høye konfliktpotensialet, ikke i tråd med norsk forvaltningspraksis og ikke et godt nok grunnlag for å avveie videre utbygging av vindkraft opp mot andre interesser.

FNF Rogaland mener at Nasjonal Ramme er et godt utgangspunkt for videre kunnskapsinnhenting og mye av arbeidet som er utført vil være verdifullt i en videreføring inn i en helhetlig strategisk konsekvensutredning (SKU). En slik utredning må ha et vidt mandat og bygge på etablert forvaltningspraksis ved tilsvarende utbyggingssaker med stort konfliktpotensial (ref. Samla plan for gjenværende vassdrag). En slik utredning må være fullt ut i samsvar med alt relevant nasjonalt lovverk og ivareta medvirkning fra alle berørte parter og myndigheter på en måte som sikrer demokratiske prinsipper og legitimitet. Videre kunnskapsgrunnlag må innhentes (eksempelvis kartlegging og vurdering av kommunale friluftslivs- og kulturområder samt naturkartlegging NiN) og erfaringer med eksisterende utbygginger må vurderes.

Utredningen må vurdere og begrunne behovet for videre utbygging av vindkraft på land opp mot andre alternativer som energiøkonomisering, havvind og oppgradering av vannkraft og rammeverk som lovverk og skattemessige forhold må vurderes, samt samfunnsøkonomiske forhold vedrørende verdiskapning og samfunnsøkonomiske kostnader knyttet til andre næringer og folkehelse/friluftsliv. Alle relevante interesser innen de aktuelle områdene må vurderes. Det vises videre til konklusjoner og anbefalinger i Vedlegg 1 som er utarbeidet for FNF Rogaland og turistforeningene i Stavanger og Haugesund.

Videre bygging av vindkraftverk i Rogaland må stanses. Natur- og friluftslivsverdiene i Rogaland må sikres for kommende generasjoner.

FNF Rogaland mener at det er nok vindkraft på land i Rogaland nå. Slik tar FNF organisasjoner nå til orde blant annet i resolusjoner. I flere år har FNF også uttrykt bekymring for takten i konsesjoner og støttet allerede i 2013 Rogaland fylkeskommunes prinsipielle standpunkt om stans i vindkraftkonsesjoner grunnet overoppfylling av mål i regional- og fylkesdelplaner.

Det er nå etablert mange vindkraftanlegg i Rogalandsnaturen og til tross for flere innsigelser er flere under bygging eller har fått konsesjon. Denne belastningen kommer i tillegg til en omfattende vannkraftutbygging i fylket. Nye vindkraftverk, med stadig voksende turbiner opp mot 250 meter høye, samt større og rettere veier, kabling som kommer i tillegg til veiene; dette og mer påvirker landskapet negativt langt utenfor selve anlegget, spesielt i forhold til støy og det visuelle inntrykket. De negative konsekvenser for helse er langt mer enn tapt turterreng og risiko for iskast. Kraftverkene under oppføring nå er noe helt annet enn det vi ble forespeilet da konsesjonene ble behandlet. Teknologien er endret og belastningen på naturverdier, landskap, opplevelse og opphold i naturen er langt større enn det vi mener er forsvarlig. Vi er derfor negative til ytterligere landbasert vindkraftutbygging i Rogaland, og de utpekte områdene i NR bør derfor tas ut av planen. Erfaringene fra både konsesjonsprosessene og fra inngrepene spesielt i Sør-Rogaland men også på Haugalandet, har ført til at FNF organisasjonene har tatt svært konkrete standpunkt.

Vi er spesielt bekymret for fugletrekkene som følger over land langs hele kysten og mener at behandling av temaet i NR og kunnskapsgrunnlaget er utilstrekkelig. Rypebestanden i Ryfylke er svært sårbar og erfaringsmessig er arten svært utsatt ved vindkraftverk. I år ble det nødvendig med full stans av rypejakt i Njardarheim og bestandene i tilgrensende områder som nå er utpekt i NR følges med bekymring. Villreinens utbredelse og trekk inn mot Rogalands grenser og Sirdal og omegn er svært viktige og trues allerede av utbygginger inkl. vannmagasiner, turisme, hyttebygging, veier og mer. I de nye vindkraftverkene i sør sees tegn til at hjortevilt blir skadet av skarp steinmasse i kjæring og i fyllinger. Viltruter som har blitt fulgt i tusenvis av år er blitt sperret.

I Vedlegg 2 går vi nærmere inn på friluftsliv og naturverdier i områdene. Vi har fremhevet noen delområder som vi ikke adresserte i innspillet vi sendte i 2018 (Vedlegg 3). Andre, slik som Bukkanibba og Døldarheia, har blitt omtalt i tidligere utredninger og saksbehandling v. NVE og OED og verdiene her må tas med i NR. Friluftsliv som jakt, fiske og klatring blir også omtalt noe men blir utdypet i uttalelser ved de enkelte FNF organisasjonene.

Det er behov for en grundig, samlet evaluering av konsekvensene av vindkraftverkene som er oppført både i Rogaland og i resten av landet

Flere planlagte og utbygde anlegg i Rogaland har gjennomgått til dels store endringer fra innvilget konsesjon til MTA/detaljplan. Det må i en evaluering tas høyde for endringene i prosjektene og ny kunnskap slik at vi får en grundig og dekkende evaluering. Evalueringen er også nødvendig som grunnlag for å vurdere framtidige søknader om ny konsesjon av eksisterende kraftverk, søknader om utvidelser, vurdere behov for reduksjon av turbiner, eller ved nedleggelse av anlegg. Revisjon/søknader om fornyet

konsesjon og endringer/nedleggelser må være gjenstand for vurdering iht. eksklusjonskriteriene i nasjonal ramme.

De utpekte områdene består for det meste av sammenhengende urørt natur som inkluderer store sammenhengende viltområder og med myrområder avbrutt av vann og andre viktige naturtyper som lagrer betydelige mengder klimagasser. Forskere bla. fra NTNU mener at det er fare for at vindkraft i slike områder kan i sum føre til økte utslipp. Gundige analyser må gjøres og inngrepene og arealendringene må inngå i det totale regnskapet.

Konsesjonsgitte vindkraftverk som ikke er påbegynt på Haugalandet og i Sør-Rogaland må stanses

Dette gjelder Gilja, Faurefjell, Sandnes og tre kraftverk i Tysvær; Gismarvik, Dalbygda og Tysvær. FNF Rogaland mener at også konsesjonsgitte, men ikke igangsatte prosjekt, må stanses og at følgende konsesjoner må trekkes tilbake: Dette gjelder de tre kraftverkene i Tysvær kommune, Faurefjell i Bjerkreim, Gilja i Gjesdal og Sandnes vindkraftverk som er like ved Vardafjell vindkraftverk, som nå er under bygging. Dersom kravet om tilbaketrekking av konsesjonene ikke innfris må de være gjenstand for nye utredninger som følge av endrete planer med installasjon av større turbiner, eller ny, oppdatert kunnskap som viser at tidligere konsekvensutredninger er mangelfulle.

Konsesjonssystemet må tilpasses kompleksiteten og omfanget av vindkraftverk og prosessene må bli mer åpne og demokratiske

NVE har i møte med organisasjonene og med FNF koordinatorene bedt om innspill til prosessene. Vi har fremhevet problematiske forhold i lovverket og konsesjonssystemet ifm. vindkraft som ikke er i samsvar med andre lovverk, da spesielt Plan- og bygningsloven. Kommuner og vanlige folk opplever nå en urettferdighet og forskjellsbehandling som kan være mye av årsaken til de økende konfliktene rundt vindkraftutbygging på land. Vi er spesielt kritiske til den fasen der utbygger inngår bindende skriftlige avtaler med grunneier før prosjektet er blitt offentlig gjennom melding til NVE.

Energiloven må endres slik at den fungerer sammen med de andre lovverkene og slik at NVE har mulighet til å avvise prosjekter i tidlig fase, allerede ved melding eller før. I vedleggene beskriver vi prosessene slik vi som høringsinstans har opplevd dem de siste 10 – 20 årene og i samtale med medlemmer, naboer og grunneiere. Vi kommer også med forslag om hvordan de kan endres for å ta vare på demokratiske rettigheter, bidra til å bevare den mest verdifulle naturen og sørge for at fremtidig behandling av eventuelle vindkraftsaker blir så konfliktfrie som mulig. Vi stiller spørsmål om vi i det hele tatt skal ha flere vindkraftverk på land i Norge men ser også behov for å forbedre prosessene ifm. kraftverkene som allerede er installert og i drift.

Konklusjon og videre utdyping

En videre utbygging av vindkraft slik NR legger opp til vil føre til historiens største nedbygging av norsk natur med irreversible inngrep og dypttrekkende/evigvarende miljøkonsekvenser, med en stor samfunnsmessig kostnad som ikke reflekteres i konsekvensutredningene eller i lønnsomhetsvurderingene for hvert enkelt utbyggingsprosjekt. Som nevnt, er det risiko for at vindkraftverkene mange steder kan bety økte klimagassutslipp.

Denne nedbyggingen av norsk natur mangler en tilstrekkelig begrunnelse, ref. kraftoverskudd fram til 2030 og eksport av ny utbygget vindkraft. Vindkraft på land er videre i dag sterkt subsidiert gjennom et gunstig skatteregime/avskrivningsregler og el-sertifikater. Klimabegrunnelsen kan oppnås med langt færre og mindre naturinngrep ved bla. energiøkonomisering, oppgradering av vannkraft og flere andre alternativer. Vi må gjøre alt vi kan for å omstille til fornybarsamfunnet uten å ødelegge verdifulle naturtyper, arter, landskap og friluftslivsområder før vi tar urørt natur! Det burde ikke være nødvendig å vise til første hovedrapport fra Naturpanelet i vår d.å. og til nyeste rapport om arealinngrep fra Klimapanelet som kom i august, for å innse at videre utbygging av vindkraft i det norske landskapet er meningsløst i forhold til andre mål vi har for et grønt skifte.

Med bakgrunn i EUs KU direktiv, norsk lovverk, spesielt PBL sine bestemmelser og NML §§4 - 10 og etablert norsk forvaltningspraksis må vi konkludere med at NR er et utilstrekkelig beslutningsgrunnlag for å «tilrettelegge» for vindkraftutbygging (se videre begrunnelse i Vedlegg 1). Selv om NR isolert sett kan være et positivt bidrag med tanke på oppsummering av kunnskapsgrunnlaget, egnethetsvurderinger etc, framstår Nasjonal Ramme som klart utilstrekkelig. NR må følges opp av en helhetlig Strategisk konsekvensutredning (SKU) av alle alternativer til en videre utbygging av landbasert vindkraft. Det kan forhindre en unødvendig, og det som nå fremstår som meningsløs, ødeleggelse av vakre og verdifulle kyst- og heilandskap.

Bakgrunnen for våre synspunkter er utdypet i vedleggene: Vedlegg 1) Innspill til prosess og innhold i Nasjonal Ramme. Vedlegget inkluderer strategisk notat med begrunnelse av behovet for en strategisk konsekvensutredning. Vedlegg 2) Innspill til områdene utpekt som mest egnet for vindkraft i Rogaland (inkludert bilder, kart mm) samt våre erfaringer med vindkraft i Rogaland og reaksjoner og innspill til konsesjonsprosessene. Og til slutt Vedlegg 3) FNF Rogalands innspill til Nasjonal Ramme i 2018 som supplerer Vedlegg 2 med verdier i områdene.

Med vennlig hilsen
FNF Rogaland

Ivar A. Nøttestad
Norges Speiderforbund Vesterlen krets
Styreleder, FNF Rogaland

Emily L. Halvorsen
Koordinator, FNF Rogaland

Og organisasjoner tilsluttet FNF Rogaland som følger:

Forum for
natur og friluftsliv
Rogaland

Gamle Jåttåvågen 67, 4020 Stavanger
rogaland@fnf-nett.no / +47 46850786
www.fnf-nett.no/rogaland
Org. nr.: 998129028

Gunhild Holtet Eie
Stavanger Turistforening

Karl Andreas Knutsen
Haugesund Turistforening

Hallgeir Langeland
Naturvernforbundet i Rogaland

Terje Havsø
Norges Jeger- og Fiskerforbund
Rogaland

Svein Imsland
Norsk Botanisk forening
Rogalandsavdeling

Ståle Opedal
Norsk Ornitologisk Forening
avdeling Rogaland

Jan Sigve Risanger
Rogaland KFUK-KFUM speidere

Øystein Dahle
Jæren Friluftsråd

Fredric S. Møllerop
Bratte Rogalands venner

Vedlegg:

- 1) Nasjonal ramme – strategisk notat for FNF-Rog – SKJ 260819
- 2) FNF-R innspill til områder i Rogaland, erfaringer og konsesjonsprosess
- 3) FNF-R innspill til Nasjonal ramme for vindkraft på land - 2018

Kopi:

Fylkesmannen i Rogaland

Rogaland fylkeskommune v. fylkesrådmann og fylkesting

Miljødirektoratet

Alle kommunene i Rogaland samt aktuelle i Agder og Sunnhordland v. rådmenn og ordførere

Storingsrepresentanter fra Rogaland

Forum for natur og friluftsliv (FNF) er et samarbeidsnettverk for natur- og friluftslivsorganisasjoner på fylkesnivå. I Rogaland representerer forumet ca. 60 000 medlemskap. FNF Rogaland består av regionale ledd og større organisasjoner med medlemskap på tvers av flere kommuner med virke og interesser over store områder, også i nabofylkene. De frivillige organisasjonene representerer allmenne natur- og friluftslivsinteresser av stor betydning for folkehelse, naturmangfold, landskap og opplevelse.

Forum for
natur og friluftsliv
Rogaland

Gamle Jåttåvågen 67, 4020 Stavanger
rogaland@fnf-nett.no / +47 46850786
www.fnf-nett.no/rogaland
Org. nr.: 998129028

Nasjonal Ramme for vindkraft

Et strategisk notat ang prosess og innhold

26.august 2019

Utarbeidet av Sigurd Juel Kinn

i samarbeid med Bjørn Kristoffersen og Jostein Nordland

Introduksjon

Notatet er skrevet spesielt til Forum for Natur og Friluftsliv avd. Rogaland og til Turistforeningene i Stavanger og Haugesund. Hovedhensikten med notatet er å vurdere Nasjonal Ramme (NR) ift lovverkets krav om konsekvensutredninger, jfr. formålet til NR om å utpeke egnede områder for videre utbygging av vindkraft på land. Vurderingen går både på prosess og innhold og forsøker å sette NR inn i en nasjonal sammenheng med referanser til tilsvarende tidligere prosesser. Det går ikke spesifikt inn på å beskrive mere detaljert de omfattende miljø- og samfunnsmessige konsekvensene av en slik utbygging.

Det er valgt en mere strategisk tilnærming (med kulepunkter) med tanke på å sette søkelyset på de punktene hvor det er identifisert vesentlige forhold som bør følges opp i høringsuttalelsene. De enkelte organisasjonene velger videre hva og hvordan de vil følge opp dette i sine egne uttalelser.

Alle tre bidragsyterne, som er medlemmer i DNT, har lang og bred erfaring fra både offentlig forvaltning, konsulentvirksomhet og industri innen miljø- og arealressursplanlegging og fra både prosjektspesifikke og strategiske konsekvensutredninger nasjonal og internasjonalt. Som det framgår av notatet er bidragsyterne kritiske til regelverket rundt styring av vindkraftindustrien på land og praktiseringen av dette, samt de vidtgående miljøkonsekvensene denne industrien fører til. Vurderingene og uttalelsene i notatet står for bidragsytternes egen regning og notatet er i seg selv ikke styrebehandlet i noen av organisasjonene.

Innledning: Bakteppe for vindkraft

- Norge har i dag en kraftproduksjon på 140-150 TWh, hovedsakelig basert på fornybar vannkraft (96%) og eksporterer/importerer strøm via en rekke strømkabler med omkringliggende land avhengig av nedbørsmengder/produksjon og etterspørsel. I følge Statnett har Norge i et normalår et kraftoverskudd på 10 TWh basert på dagens kraftproduksjon.
- I forbindelse med elektrifisering av bl.a. transportsektoren vil Norge trenge ytterligere elektrisitet. Det er allerede utbygd/under utbygging vindkraft tilsvarende om lag 12 TWh. I tillegg er det gitt konsesjoner for 37 nye vindkraftverk som kan produsere om lag 11 TWh. NVE har dermed gitt konsesjoner for vindkraft tilsvarende totalt 23 TWh.
- I flg NVE (Publikasjon 84/2018) antas det i 2030 en årlig kraftproduksjon på 171 TWh hvorav 25 TWh fra vindkraft, et årlig kraftbehov på 151 TWh og dermed en antatt krafteksport på 20 TWh. Statkraft og Statnett har også begge konkludert med at med de konsesjonene som i dag er gitt er behovet for tilleggskraft ifb med «elektrifiseringen» av Norge mer enn dekket, og

gitte vindkraftkonsesjoner vil føre til et ytterligere kraftoverskudd i landet og eksport av elektrisitet.

- EU har fastsatt som mål at 20% av EUs totale energiforbruk skal komme fra fornybare kilder innen 2020. For å oppnå dette har hvert enkelt EU/EØS-land fastsatt individuelle mål. For Norge er tallet 67,5 % innen 2020. Dette målet ble oppnådd allerede i 2014 (69,2%).
- El-sertifikatordningen ble innført i 2012 for å øke produksjonen av fornybar kraft i Norge og Sverige. Samlet mål i de to landene var 28,4 TWh i 2020, og Norge skulle være ansvarlig for 13,2 TWh av dette. Dette målet ble nådd 24. mai i år. Siste oversikt fra NVE viser at igangsatte anlegg og prosjekter som er under bygging pr. april 2019 vil gi en samlet årsproduksjon på totalt over 50 TWh, herav 17,6 TWh i Norge. Under behandlingen av Energimeldingen sommeren 2016 besluttet Stortinget at det ikke settes nye mål for el-sertifikatordningen etter år 2020.
- Utbygging av vindkraft på land innebærer oftest svært omfattende arealinngrep da disse skjer i vesentlig grad i uberørt eller lite berørte naturområder. Dette vil i de fleste tilfeller gi meget store og irreversible fysiske inngrep i tidligere urørt natur og andre verdifulle områder gjennom omfattende utsprengning/utfylling for store veianlegg og oppriggings/oppstillingsplasser for vindturbinene samt framføring av linjenett og trafostasjon med tilhørende store miljøkonsekvenser gjennom støymessig forurensning lokalt og visuelle forurensninger som påvirker store regionale områder.
- Vindkraft kan betegnes som fornybar, men ikke ren energi som mange innen vindkraftindustrien hevder, all den tid den både forurenses støymessig og visuelt, fører til avfallsproblemer og direkte forbruker uerstattelig natur og leveområder for dyr, fugler og insekter. En vindturbin levetid er i 20 år, men de omfattende fysiske inngrepene i naturen i form av sprengning, utfylling og planering vil derimot stå for all framtid.
- Vannkraftutbyggingen i landet har allerede bygget ned/demmet opp store areal med verdifull natur. Det er imidlertid et stort potensial for oppgradering av disse vannkraftverkene uten at inngrepene medfører særlige tilleggsulemper for uberørt natur. Potensialet for opprustning av eksisterende vannkraft er iflg forskning på NTNU i størrelsesorden 20-30 MW og således mye større enn de offisielle tallene som NVE opererer med på 5-6 TWh.
- Det er i dag ikke krav om minst 66% offentlig eierskap og hjemfallsrett for vindkraftutbygginger tilsvarende som for tilsvarende vannkraftutbygginger. For vindkraft betales det heller ikke en natur-ressurskatt pr kWh produsert kraft som for vannkraft for å kompensere for bruk av felleskapets naturressurser. Videre må vindkraftselskapene ikke betale konsesjonsavgifter og levere billig konsesjonskraft til kommunene som vannkraftprodusentene må.
- Vindkraftindustrien nyter også godt av offentlige subsidier gjennom elsertifikater betalt av strømkundene. Dette betyr at vindkraftprosjekter som igangsettes før utgangen av 2021 får en årlig støtte i 15 år gjennom at forbrukerne gjennom strømrregningen pålegges å betale en ekstra avgift (3,2 øre pr kWh i 2017) som betales ut til vindkraftindustrien. Dette utgjør anslagsvis 700 kr pr husstand pr år og til sammen 25-30 milliarder kr over en periode på 15 år overføres fra norske forbrukere til vindkraftinvestorer.
- I tillegg betales framføring av linjer fra eksisterende linjenett fram til vindkraftanlegget og nødvendige trafostasjoner av forbrukerne gjennom økt nettleie til netteier. Store ulike skatteregler mellom vindkraft og vannkraft favoriserer også vindkraftutbygging på land. F.eks. betaler bl.a. vannkraft en særskatt på 37% som vindkraft ikke betaler. I tillegg er det store forskjeller i avskrivingsreglene.
- Samlet sett framstår vindkraftindustrien på land som sterkt subsidiert gjennom de nevnte fordelene sammenlignet med vannkraftindustrien.

- De positive samfunnsøkonomiske virkningene av vindkraft på land er samlet sett lave og hovedsakelig knyttet til anleggsarbeidene i den korte anleggsfasen. Turbinene produseres utenlands, transporteres til landet og monteres av produsentene. Vare- og tjenesteleveranser og sysselsettingsvirkningen i forbindelse med anleggsfasen er kortvarig/midlertidig, og behovet for permanente arbeidsplasser knyttet til driften er lavt. For de kommunene som har innført eiendomsskatt vil et vindkraftanlegg føre til skatteinntekter for den perioden anlegget er i drift.
- Det er stort sett utenlandske selskaper som i dag investerer i vindkraft på land og norske selskaper ser i dag ikke slike investeringer som lønnsomme. En stor andel av vindkraften som planlegges bygget vil dermed etter foreliggende prognoser bli eksportert til Europa og elektrisiteten brukes således til å redusere utslipp utenfor Norges grenser. En del av begrunnelsen til de utenlandske investorene er å skaffe til veie «grønn energi» i Europa, som paradoksalt nok er basert på nedbygging av norsk uerstattelig natur.
- Flere privateide vindkraftselskaper i tillegg til noen offentlige energiselskaper i Norge står som innehavere/søkere av konsesjon for vindkraft, og ved å trekke inn utenlandske investorer skapes i dag store private formuer basert på nedbygging av norsk natur og forbruk av felleskapets miljøgoder. Som et eksempel kan nevnes at de to største eierne i selskapet Norsk Vind Energi har pågående en rettsvist ang fordeling av et overskudd i milliardklassen.
- Vindkraft til havs har et enormt produksjons-potensiale og er i dag i ferd med å bli lønnsomt for bunnfaste vindturbiner. En videreutvikling av allerede tilgjengelig teknologi for flytende vindturbiner kan gjøre denne teknologien lønnsom om relativt kort tid (5-10 år) dersom myndigheter og industri samarbeider. Equinor er i dag kommet langt i utviklingen av denne teknologien og har installert et flytende vindkraftanlegg i Skottland og er nylig blitt innvilget 2,3 mrd i støtte av Enova til å bygge et anlegg på Tampen i Nordsjøen. Selskapet varsler at de er rede til å satse videre i Nordsjøen dersom myndighetene legger rammebetingelsene til rette. Andre industriselskaper varsler at de er i ferd med å utvikle teknologi for flytende vindturbiner og ulike teknologier testes ut i testsenter. Offshore leverandørindustrien viser også en meget stor interesse for å satse og utvikle et alternativ til olje- og gassindustrien i framtiden.
- Norge har svært gode forhold for produksjon av havvind basert på flytende anlegg, og flytende vindkraft-teknologi kan bli en stor industri både nasjonalt og for eksport. Leverandører i dagens offshore olje- og gassnæring er godt posisjonert dersom myndighetene legger rammebetingelsene til rette. Flytende havvind vil gi en langt større andel av nasjonale leveranser av varer og tjenester og sysselsettingseffekt sammenlignet med vindkraft på land og har i tillegg potensiale til å gi norske selskaper store inntekter internasjonalt. I tillegg kan miljøkonsekvensene karakteriseres som reversible og de totale konsekvensene inkl de samfunnsøkonomiske kostnadene (fiskeri, transport etc) som begrenset forutsatt en god arealplanlegging til havs som sikrer sameksistens.
- Videre utbygging av vindkraft på land er ikke bærekraftig og vil føre til produksjon av elektrisitet som vil bli eksportert basert på hovedsakelig utenlandske investorer, bygge ned verdifull norsk natur basert på subsidier/skattefordeler og fører til lav samfunnsøkonomisk verdiskapning gjennom vare- og tjenesteleveranser, skatteinngang og sysselsettingseffekt. Økning av produksjon av elektrisitet basert på fornybar kraft i landet kan høyst sannsynlig ivaretas på en langt mere samfunnsnyttig måte ved oppgradering av eksisterende vannkraft på kort sikt og utvikling av en havvindindustri på noe lengre sikt. (5-10 år)

Forholdet til tilsvarende tidligere tilsvarende nasjonale utredninger

- Det har tidligere vært tilsvarende nasjonale utredninger ang kontroversielle utbyggingsspørsmål som kan være sammenlignbare med dagens situasjon på vindkraft. På 1980-tallet ble arbeidet med Samlet Plan for gjenværende vassdrag startet og dette la grunnlaget for en grundig utredningsprosess der utbyggingsverdien av vassdragene ble satt opp mot bevaringsinteressene. Denne problemstillingen er på mange måter analogt med Nasjonal Ramme. Denne prosessen ble ledet av Miljøverndepartementet utfra deres nasjonale samordningsfunksjon i energi/areal/miljøspørsmål.
- På 1990-tallet satte OED sammen med oljeindustrien i gang et arbeide med Regionale konsekvensutredninger for å sikre mere helhetlige vurderinger ifb med søknader om utbyggingstillatelser på sokkelen. Særlig på grunn av sterkt ulike syn på utbygging av Barentshavet og Lofoten/Vesterålen ble dette arbeidet på 2000-tallet fulgt opp med Helhetlige Forvaltningsplaner for de ulike delområdene på norsk sokkel. Dette arbeidet ble også ledet/koordinert av Miljøverndepartementet.
- Ifb med utbygging av havbruksnæringen og lokale areal/resipientkonflikter ble det på 1990-tallet satt i gang et prosjekt (LENKA-prosjektet) med sikte på å lage en ramme for utviklingen av havbruksnæringen. Dette arbeidet ble ledet av Miljøverndepartementet, representert ved SFT (nå Miljødirektoratet)
- Det er derfor vanskelig å forstå, med de store arealkonfliktene vindkraftutbygging til land har skapt og som ventelig vil forsterkes framover, hvorfor ikke det samme prinsippet om en styring/koordinering fra **Miljøverndepartementet** skal gjelde tilsvarende. Dette står også i sterk kontrast til det faktum at Miljødirektoratet ikke er med i de sluttvurderingene NVE har gjort. Vi mener således at utarbeidingen og behandlingen av NR bryter med etablert norsk forvaltningspraksis.

Generelt om vindkraftkonsesjoner og forholdet til Energilovens og Plan- og bygningslovens bestemmelser om konsekvensutredninger

- En søknad om konsesjon for vindkraftutbygging på land for anlegg med større installert effekt enn 1 MW behandles i dag etter Energiloven, og det foreligger i denne loven et krav om konsekvensutredninger med referanse til forskrift om konsekvensutredninger hjemlet i Plan- og bygningsloven.
- Øvrige utbyggingssaker som angår viktige lokale og regionale arealspørsmål behandles i dag etter Plan- og bygningslovens bestemmelser. Dette gjelder arealspørsmål som utbygging av bolig/hytteløst, industriområder og viktige infrastrukturtiltak. Dette gir kommunene en sterk lokal styring på bakgrunn av kommuneplanens arealdel, og det gir samtidig fylkeskommune/fylkesmann rett til å fremme innsigelser for å sikre at miljø- og naturhensyn og andre viktige samfunnsmessige hensyn ivaretas. Ved innsigelser bringes saken inn til Kommunaldepartementet for endelig avgjørelse.
- Da vindkraftutbygginger større enn 1 MW ikke behandles etter Plan- og bygningsloven bortfaller dermed disse lokale/regionale styringsmulighetene, selv om disse utbyggingene i høy grad berører viktige lokale- og regionale arealinteresser. Lokale og regionale instanser begrenses til uttalelsesmyndighet. NVE har svært ofte valgt å ikke ta hensyn til disse interessene og kan gi tillatelse selv om tiltakene ikke er i samsvar med kommunenes arealplaner og selv om kommunene går imot utbyggingen. Vedtak om konsesjon kan påklages til OED, men OED har oftest vektlagt utbyggingsinteressene og støttet sitt eget direktorat.

- NVE kan i tillegg gi rett til å ekspropriere grunnen selv om grunneier(ne) er imot utbyggingen og ikke ønsker å selge til utbyggingsinteressentene. I praksis vil dette si at en konsesjonssøker kan få innvilget konsesjon av NVE selv om både grunneiere og kommunen går i mot en utbygging. Dette går også klart fram av Nasjonal ramme.
- I flere saker har en også sett at de vilkår og forutsetninger som lå til grunn for konsesjoner gitt av NVE er blitt brutt av konsesjonshaver. Dette gjelder vesentlige forhold som høyde på vindturbiner og installert effekt, veibredder, utbygd areal osv. NVE har vist manglende forutsetninger og evne til å overvåke konsesjonsvilkårene og til å følge opp slike brudd. Dette står i sterk kontrast til kommunenes/fylkesnivåets overvåking/oppfølging av andre private utbyggingssaker (hytter, brygger etc) som er hva angår inngrep er neglisjerbare i sammenligning og som dermed kan bidra til å undergrave folks rettsoppfatning.
- Utbygging av vindkraft er i dag som nevnt ikke nødvendig for norsk energiforsyningsikkerhet, og store deler av den kraftproduksjonen som Nasjonal Ramme legger opp til vil gå til eksport med store inntekter til de som tildeles konsesjoner. Utbyggingene medfører ofte svært store og kontroversielle inngrep i natur- og landskap, og berører sterkt lokale/regionale interesser. Det virker på det grunnlaget i slike saker urimelig å gi et sentralt organ som NVE/OED fullmakter til både å ekspropriere grunn og overkjøre den kommunale arealstyringsretten, samt oppheve den regionale innsigelsesretten til fylkeskommune og fylke.

Generelt om Nasjonal Ramme (NR)

- Av rapporten framgår det klart at hovedformålet med NR er å legge forholdene til rette for videre utbygging av vindkraft i Norge og finne fram til egnede arealer for en slik videre utbygging.
- Foreliggende innstilling fra NVE til OED vil, i tillegg til alle vindkraftkonsesjoner som allerede er gitt, føre til norgeshistoriens største arealinngrep og vil endre norsk natur og landskapet vårt for all framtid, særlig det unike hei- og fjellandskapet langs kysten og i våre fjorder. Det vil få vidtrekkende konsekvenser for miljø- og naturinteresser inklusiv biologisk mangfold/dyrs- og fuglers leveområder, for landskap, rekreasjon- og friluftsliv, for folkehelsen i landet og for andre viktige og framvoksende næringer som turisme og reiseliv. Disse vidtrekkende konsekvensene som i stor grad vil være irreversible og dermed gjelde alle framtidige generasjoner, vil således ha svært store samfunnsøkonomisk konsekvenser.
- Både Statkraft og Statnett har som nevnt i innledningen konkludert med at Norge vil ha et vesentlig kraftoverskudd i 2030. Utredningen mangler en nødvendig diskusjon av behovet for en slik videre utbygging av vindkraft på land basert på landets kraftbehov og fokuserer derimot i stor grad på lønnsomheten ved vindkraftproduksjon. Driveren for en slik storstilt nedbygging av norsk natur synes dermed å være å skape en lønnsom eksportindustri, heller enn et nasjonalt energiforsyningsbehov. Dermed mangler en tilstrekkelig begrunnelse for omfanget av vindkraftutbygging med tilhørende miljøkonsekvenser og det må derfor kunne stilles spørsmålstegn ved politisk styring og det samfunnsoppdraget NVE har fått.
- Nasjonal ramme konkluderer med at vindkraft til havs er en umoden teknologi, og bruker kun et par avsnitt på å konkludere med dette. Det kan synes som at konklusjonen i NR ikke trekkes basert på oppdatert kunnskap. Potensialet for opprustning av vannkraftverk omhandles ikke. Alternativer til vindkraftutbygging på land for å produsere mere fornybar energi på andre måter er således utilstrekkelig belyst, noe som framstår som en vesentlig mangel ved planen.

- Utredningsarbeidet skulle iht mandatet fra OED skje i samarbeid med Miljødirektoratet og Riksantikvaren og andre relevante etater, men i rapporten framkommer det at avveiningene av ulike interesser og de endelige anbefalingene til NVE som legges fram ikke er et resultat av et samarbeid med Miljødirektoratet og Riksantikvaren. NVE har f.eks.vurdert MDir sine anbefalinger gitt i egen rapport, men har i mange tilfeller sett bort fra disse. Mesteparten av temautredningene er foretatt av NVE selv og omhandler gjennomgang av kunnskapsgrunnlaget. Sluttvurderinger og konklusjoner ang områdene sin egnethet er foretatt at NVE uten medvirkning fra Miljødirektoratet. Når NVE samtidig er konsesjonsmyndighet etter Energiloven gir dette denne planen er klar og uheldig slagside og er ikke i tråd med tidligere praksis for andre tilsvarende kontroversielle spørsmål, se nedenfor. Det må således stilles spørsmålstegn ved om mandatet fra OED er tilstrekkelig oppfylt.
- FN sin rapport om tap av areal og natur/biodiversitet som nylig ble lagt fram, understreker at tap av urørt natur og naturmangfold i dag er et minst like stort internasjonalt miljøproblem som endringer i klima. Tap av leveområder gjennom endret arealbruk og fragmentering er den viktigste årsaken til det omfattende tap av naturmangfold som vi er vitne til. Dette forholdet er ikke tilstrekkelig vurdert i NR.
- Et eksempel på mangelfulle tematiske konsekvensvurderinger er at det mangler en skikkelig vurdering av konsekvensene av vindkraftutbygging for viktige økologiske funksjoner og økosystemtjenester. Ikke minst mangler en vurdering av samlet belastning (jf. Naturmangfoldlovens §10) og kumulative effekter hvor allerede konsesjonsgitte vindkraftverk og andre naturinngrep tas med i vurderingen sammen med den utbygging som kan være aktuell i de områdene som er definert som velegnet for vindkraftutbygging. Det mangler også vurderinger av hvor mange og hvor store turbiner som kan være akseptable i forhold til samlet belastning innen hvert av de foreslåtte områdene for etablering av vindkraft. Også kraftledninger kan ha vesentlige negative virkninger for naturmangfold, men utbygging av linjenettet er ikke vurdert som en del av den samlede belastningen på naturmangfold. Hensynet til føre var prinsippet (naturmangfoldslovens §9) er heller ikke tilstrekkelig ivare tatt i vurderingene.
- I planen konkluderer NVE at NR ikke faller inn under konsekvensutredningsbestemmelsene i PBL med begrunnelse om at NR ikke fattes vedtak om en konkret utbygging. En drøfting av forholdet til strategiske konsekvensutredninger for planer og programmer ift til PBL pgr 7 er fraværende. Da NR framstår som en overordnet plan/program som basert på analyser av enkeltområder legger klare rammer for videre framtidige utbyggingsvedtak etter Energiloven, må dette ansees som en mangelfull vurdering, se ellers kapittel som omtaler forholdet til SEA-direktivet og forholdet til PBL pgr.7.
- Medvirkningsprosessen ved utarbeidelsen og gjennomføringen av NR virker uklar, ufullstendig og overstyrt av NVE. Vanlig praksis ved konsekvensutredninger og utredninger av tilsvarende type som NR er at fagmiljøer som representerer et objektivt syn står for de ulike fagutredningene om mulige konsekvenser og at det (ref. Havvind-utredningen) settes ned en referansegruppe bestående av de mest sentrale myndighetsinstanser, som representerer ulike interesser og som diskuterer/forhandler seg fram til de endelige konklusjoner. Dette er ikke gjort for NR, og det fører til at konklusjonene mangler tilstrekkelig legitimitet.
- NVE konkluderer også selv med at NR er et Faglig råd fra NVE til OED, som på denne bakgrunn gir sin tilslutning til videre utbygging i disse områdene. Det synes uklart hva et Faglig råd juridisk sett etter Forvaltningsloven faktisk er. Selv om hver enkelt konsesjonssak skal behandles etter Energiloven, gjøres det i NR konkrete avveininger mellom ulike hensyn der utbyggingsinteressene innen utpekte områder gis prioritet. Dette vil i praksis bety at ved søknader om konsesjoner innen disse områdene vil NVE legge vekt på at disse er utpekt i NR .

NR framstår dermed i realiteten som en overordnet plan med konkrete geografiske vurderinger av ulike områder. Dersom OED godkjenner/tar NVE sitt faglige råd til følge, må dette må i realiteten oppfattes som et vedtak fra OED om å prioritere utbyggingsinteressene innenfor disse utpekte områdene. Det å bruke begrepet Faglig råd vil på denne bakgrunn kunne oppfattes som et forsøk på å omgå kravet om KU-plikt etter PBL pgr 7 (se nedenfor).

- Intensjonen med NR er som nevnt ovenfor å foreta en overordnet rammevurdering av ulike interesser og peke ut de områdene som gis prioritet i framtidige utbyggingssaker. Den inneholder konkrete arealmessige vurderinger og avveininger/prioriteringer av ulike interesser opp mot vindkraftutbygging. Det er derfor svært viktig at det gjennomføres en helhetlig utredning av disse konsekvensene for å unngå en «bit for bit» utbygging som samlet sett får store kumulative virkninger for miljø- og samfunn. En slik helhetlig vurdering må imidlertid skje iht til etablert norsk forvaltningspraksis for tilsvarende kontroversielle saker (se nedenfor) og iht gjeldende nasjonalt lovverk og relevante internasjonale standarder (EU sitt SEA-direktiv). Dette blir særlig viktig da slike saker behandles etter Energilovens bestemmelser, som har vist seg å ikke ivareta natur, miljø og samfunnsmessige forhold tilstrekkelig som tidligere beskrevet.
- Utredningen som NVE la fram i 2012 om vindkraft til havs (Havvind-utredningen), ble gjennomført som en Strategisk konsekvensutredning (SKU) som etterfulgte en egnethetsanalyse av ulike områder utført av NVE i 2010. På denne bakgrunnen virker det derfor lite forståelig/begrunnet at utpeking av arealer for vindkraft på land ikke gjennomføres på tilsvarende måte i form av en SKU.
- Vi mener derfor at arbeidet med Nasjonal ramme på denne bakgrunn er klart utilstrekkelig når det gjelder å peke ut områder for videre utbygging av vindkraft. og må videreføres i form av en helhetlig strategisk konsekvensutredning , med de kravene til prosess, medvirkning og innhold i utredningene dette medfører. Foreliggende NR-rapport vil være et godt grunnlag ang. kunnskapsoppdateringen og de foreløpige analysene som er utført. Mandatet til denne helhetlige utredningen må være bredt nok til å sammenligne vindkraft på land med alternativer som oppgradering av eksisterende vannkraftanlegg og havvind, som alle forvaltes av NVE/OED.

Samfunnsøkonomiske forhold

- De samlede konsekvensene for miljø-, natur og samfunn som følge av vedtatte konsesjoner og planlagt videre utbygging slik NVE legger opp til er svært omfattende, all den tid det vil skje i områder som er svært viktige for reiseliv og turisme, friluftsliv/rekreasjon og vår nasjonale folkehelse, som er viktige som leveområder for dyr, fugler og annet liv og som representerer en bevaringsverdi for framtidig generasjoner.
- Disse fysiske arealinngrepene er irreversible og vil dermed få betydning for alle kommende generasjoner i all framtid. Det knytter seg derfor store samfunnsøkonomiske verdier til alle disse aspektene og det finnes i dag et metodisk rammeverk for å anslå disse. Disse verdiene omtales i samfunnsøkonomien som «eksterne kostnader». Disse eksterne kostnadene av utbyggingene framkommer ikke i de vurderingene som NVE gjør ifb med konsesjonstildelinger, og heller ikke i Nasjonal Ramme.
- Videre kan en i praksis si at de verdiene som miljø- og arealinngrepene representerer for dagens befolkning/allmenheten/alle framtidige generasjoner gis vederlagsfritt til de som tildeles konsesjonene med en rettighet til bygge ned disse verdiene, i tillegg til subsidier og skattefordeler. Disse konsesjonshaverne kapitaliserer deretter disse verdiene ved å selge utbyggingsrettighetene til hovedsakelig utenlandske investorer og skaper seg store formuer.

- Utbygging av vindkraft til havs vil ventelig ha langt lavere konsekvenser og er reversibel, dvs. har minimale fotavtrykk når vindturbinene engang fjernes. Særlig gjelder dette flytende vindturbiner – og konsekvensene av inngrepene gjelder således kun for den perioden konsesjonen er gitt eller anlegget er i drift. De samfunnsøkonomiske konsekvensene er dermed svært mye lavere enn for tilsvarende utbygginger av vindkraft på land.
- Vi mener at de samfunnsøkonomiske kostnadene må tas i betraktning ved tildeling av nye konsesjoner (naturressursavgift), og at dagens subsidieordning for vindkraft på land ved bruk av el-sertifikater må avvikes snarest. Vi mener videre at de totale samfunnsøkonomiske kostnadene inkludert skattemessige forhold må vurderes videre i en helhetlig strategisk konsekvensutredning, der disse sammenlignes med tilsvarende samfunnsmessige konsekvenser og kostnader for havvind og opprustning av eksisterende vannkraftverk.

NR og forholdet til EU sitt SEA-direktiv (2001)

- EU vedtok i 2001 et direktiv om strategiske konsekvensutredninger ang miljøkonsekvenser av planer og programmer, det såkalte SEA-direktivet. SEA er forkortelse for Strategic Environmental Assessment og tilsvarende SKU. Dette direktivet gjelder også for Norge iht EØS-avtalen og er således signert av våre nasjonale myndigheter. Direktivet er implementert i PBL bestemmelser om konsekvensutredninger pgr 7, men EFTA sitt overvåkingsorgan ESA har ved flere anledninger kritisert Norge for manglende og ufullstendig implementering.
- Direktivet bestemmer at alle planer og programmer som gir rammer for utbygging av prosjekttypen som er KU (EIA) pliktige, skal behandles iht til dette direktivet. Nasjonal Ramme synes helt klart å falle innenfor SEA-direktivet. Direktivet setter helt klare føringer for prosess, medvirkning og hvordan innholdet i SEA-en skal defineres/bestemmes.
- Sentralt i alle konsekvensutredningsprosesser står kravet om vurdering av hvilke følger det vil ha hvis ikke den planlagte utbygging skjer, dvs. implisitt begrunnelser for behovet for utbygging og videre en vurdering av andre alternativer for å oppnå målsettingen som i dette tilfellet vil være å øke elektrisitetsproduksjon fra fornybar energi.
- Selve begrunnelsen for en storstilt satsing på kraftproduksjon fra vind med tilhørende storstilt nedbygging av urørt norsk natur med omfattende tilhørende samfunnsmessige konsekvenser er som tidligere nevnt mangelfullt diskutert og dokumentert i NR. Alternativer til vindkraft på land for å møte et evt dokumentert behov/politisk ønske for mere kraftutbygging innen fornybar energi, som for eksempel vindkraft til havs og/eller opprustning av eksisterende vannkraftverk, er heller ikke tilstrekkelig inkludert og diskutert. Dette er vesentlige mangler ift hva som vanligvis inngår i en strategisk konsekvensutredning (SEA/SKU)
- Nasjonal ramme for utbygging av vindkraft på land tilfredsstiller helt klart ikke EU sitt SEA-direktiv og det kan således hevdes at det foreligger saklig grunnlag for å bringe en så viktig nasjonal miljøforvaltningssak, som også må sies å ha internasjonal interesse, inn for EFTA sitt etterforskningsorgan - ESA.

Nasjonal Ramme sitt forhold til Plan- og bygningslovens bestemmelser om konsekvensutredninger (2018)

- Forskrift om Konsekvensutredninger etter PBL, pgr 7 angir kravene for hvilke type planer og programmer som er underlagt plikten om konsekvensutredninger. Her går det fram at planer/programmer som omhandler tiltak på vedlegg II listen, inkludert vindkraftutbygginger over 10MW, er KU-pliktige, dersom et departement fatter vedtak i saken. Sentralt i vurderingen av KU-plikt for NR står således hvorvidt dette er en plan som legger føringer for videre utbygginger, og om OED fatter vedtak i saken når NR legges fram fra NVE. Dette er en sentrale forhold som ikke diskuteres overhodet i NR.
- Nasjonal ramme må oppfattes som en overordnet plan/program som legger klare føringer for videre utbygging av vindkraft, selv om NVE velger å kalle dette en Nasjonal Ramme. Videre må behandlingen av NR i OED oppfattes som et vedtak i et departement selv om NVE kaller det et Faglig Råd da det i praksis er OED som vedtar denne saken gjennom å tiltre innstillingen (planen) fra NVE. Utfra dette mener vi at NR faller inn under KU-plikten i PBL pgrf.7.
- En konsekvensutredning for planer og programmer, ofte kalt Strategiske konsekvensutredninger (SKU), krever en prosess med aktiv involvering av alle berørte parter for å ivareta en mest mulig objektiv vurdering av alle relevante forhold og interesser. I tillegg til natur- og miljø vil dette inkludere forhold som reiseliv, turisme, folkehelse, landskap samt samfunnsøkonomiske forhold (se nedenfor) etc. og alternativer til utbyggingsplanene vil vanligvis bli vurdert i en slik prosess.
- I dag framstår NR-prosessen som overstyrt og dominert av NVE som konsesjonsgiver, der andre viktige og legitime interesser begrenses til kun å gi innspill. Slik prosessen framstår nå kan det oppfattes som om NVE bevisst forsøker å unngå lovens krav om KU-plikt. Kravet om medvirkning må oppfattes som utilstrekkelig ivaretatt.
- En viktig begrunnelse for å behandle overordnede rammer for kontroversielle framtidige utbyggingssaker er å sikre at demokratiske prinsipper følges, å sikre at konsesjoner som tildeles anses om legitime og å hindre/begrense aksjoner/sivil ulydighet. Dette vil også sikre at de som investerer i et prosjekt reduserer sin risiko for forsinkelser og vedvarende kontroverser med naboer og andre interesser i tråd med etablerte prinsipper, ref. Equator-prinsippene som er signert av alle store finansinstitusjoner og Verdensbanken/IFC-sine standarder. En evt videre utbygging av vindkraft i Norge må skje etter en helhetlig vurdering av alle interesser, der representanter for disse interessene får delta aktivt under utredningen.
- Vi mener på dette grunnlaget at Nasjonal Ramme som instrument for videre vindkraftutbygging på land er KU-pliktig. Vårt standpunkt om at NR må omfattes av KU-plikt etter PBL forsterkes av mangel på regional- og lokal styring av arealspørsmålet i konsesjonstildelingen og forholdet til SEA-direktivet. NR er både utfra en vurdering av både prosess og innhold ikke egnet til å legge til rette for slike vidtrekkende utbygginger som den skisserer og bør således følges opp av en helhetlig strategisk konsekvensutredningsprosess hvor både havvind og opprusting av eksisterende vannkraftanlegg vurderes som reelle alternativer til el-produksjon fra fornybare energikilder.

Oppsummering og anbefalinger

- Norges kraftbehov er dekket fram til 2030 med dagens vannkraftproduksjon og de vindkraftkonsesjonene som allerede er gitt, også tatt i betraktning forestående elektrifisering av transportsektoren. Videre utbygging av vindkraft vil føre til økt eksport av norsk elektrisitet. Produksjon av ytterligere fornybar kraft i Norge kan dekkes med oppgradering av eksisterende

vannkraftverk med begrensede miljøinngrep. Bidraget til reduksjon av klimagassutslipp i Europa vurderes som neglisjerbart og kan ikke begrunne nedbygging av norsk natur med de vidtrekkende konsekvensene det har. Det foreligger ikke nasjonale hensyn ift kraftforsyning eller klima som begrunner videre utbygging av vindkraft på land i urørte naturområder.

- En slik utbygging som skissert av NVE i NR vil få vidtrekkende konsekvenser for miljø- og naturinteresser, inklusiv biologisk mangfold/dyrs- og fuglers leveområder, for landskap, rekreasjon- og friluftsliv, for folkehelsen i landet og for andre viktige og framvoksende næringer som turisme og reiseliv. Disse vidtrekkende konsekvensene av de fysiske inngrepene vil gjelde alle framtidige generasjoner og er ikke bærekraftig.
- Det knytter seg store samfunnsøkonomiske kostnader til forbruk av urørt natur, særlig når inngrepene gjelder alle framtidige generasjoner i uoverskuelig framtid. Disse kostnadene som fellesskapet påføres kommer ikke fram i de bedriftsøkonomiske vurderingene utbygger foretar. Dette er sterkt urimelig i en samfunnsøkonomisk sammenheng og må belyses nærmere i en helhetlig strategisk konsekvensutredning.
- En videre utbygging av vindkraft på land drives i dag av utbyggingsinteresser som gjør stor profitt på å trekke inn utenlandske investorer som i all hovedsak står for investeringene. Det foreligger for vindkraftkonsesjoner ikke hjemfallsrett og offentlig eierskap som ved vannkraftutbygging eller krav om natur-ressurskatt. I tillegg subsidieres vindkraftindustrien gjennom en rekke skattemessige fordeler og direkte subsidier som tidligere nevnt. Det er svært urimelig at svært verdifull urørt norsk natur som tilhører fellesskapet først og fremst framstår som en vare som skal eksporteres for å hovedsakelig sikre private selskapers økonomiske interesser og at dette gjennomføres med subsidier og skattemessige fordeler.
- Dagens lovverk ved tildeling av konsesjoner etter Energiloven har klare mangler hva angår å sikre lokale og regionale interesser og må revideres for å sikre sterkere lokal styring og harmonisering med Plan- og bygningslovens bestemmelser. Omdisponering av LNF-områder i kommuneplanene til vindkraftproduksjon må i framtiden kun skje dersom kommunen vedtar dette.
- Nasjonal Ramme må oppfattes som en overordnet plan som tilrettelegger for konsesjonstildelinger/vindkraftutbygging og som både faller inn under konsekvensutredningsplikten i Plan- og bygningslovens forskrift om konsekvensutredninger og EU sitt SEA-direktiv 2001/42/EC om strategiske konsekvensutredninger. NR tilfredsstiller ikke kravene til verken prosess, medvirkning og innhold for slike lovpålagte konsekvensutredninger. Det foreligger dermed etter vår vurdering et saklig grunnlag for å bringe saken inn for ESA dersom ikke regjering/Storting vedtar en videreføring av arbeidet i form av en slik konsekvensutredning.
- Vindkraftproduksjon til havs framstår i et 5-10 års perspektiv som et reelt alternativ til vindkraft på land. En slik utbygging vil kunne gjennomføres innenfor de områdene som myndighetene har pekt ut i havvindutredningen med langt lavere miljøkonsekvenser. En svært viktig forskjell vil også være at påvirkningene vil være reversible, dvs. at de gjelder bare de årene vindkraftproduksjonen skjer. Tilsvarende har oppgradering av eksisterende vannkraftverk svært langt lavere påvirkning på urørt norsk natur og større samfunnsøkonomisk nytte. Myndighetene må rette opp i de skattemessige skjevhetene som favoriserer vindkraft på land ift til opprustning av vannkraft og den kommende havvindnæringen.
- Prosessen rundt Nasjonal Ramme sammen med dagens konsesjonstildelingssystem etter Energiloven ivaretar ikke i tilstrekkelig grad verken viktige natur- og miljøhensyn eller andre viktige samfunnsmessige/økonomiske interesser og ivaretar ikke tilstrekkelig lokale og regionale interesser og dette må i sum sies å representerer et demokratisk underskudd. Det er

også viktig at vi som nasjon må kunne forsvare internasjonalt hvordan vi forvalter uerstattelig urørt natur på vegne av det internasjonale samfunn. I saker som angår svært viktig og omfattende miljø- og arealforvaltning er det særlig viktig at disse behandles iht til relevant internasjonale standarder, innarbeidede nasjonale forvaltningsprinsipper for tilsvarende saker (vannkraft, oljeutbygging etc) og folks allmenne rettsoppfatning,.

- **På denne bakgrunn tilrås følgende:**

1. Nasjonal ramme må følges opp av en ny utredning som tilfredsstiller kravene til **en helhetlig strategisk konsekvensutredning** under ledelse av OED i nært samarbeid med MD og med en bredt sammensatt styringsgruppe. Mandatet for en strategisk konsekvensutredning må omfatte både havvind og oppgradering av eksisterende vannkraftverk som alternativer til vindkraft på land. Det juridiske grunnlaget for å bringe saken inn for ESA bør vurderes videre og følges opp dersom ikke dette følges opp av regjering og Storting .
2. Regelverket for tildeling av konsesjoner til vindkraft etter Energiloven må revideres og samordnes med etter Plan- og bygningsloven slik at tilstrekkelig kommunale styringsrett av bruk av areal- og miljøressursene sikres.
3. Midlertidig stopp i tildeling av nye konsesjoner for vindkraft (moratorium) som berører vesentlige natur- og miljøinteresser inntil punkt 1 og 2 er utført.
4. Gjennomgang av de samfunnsøkonomiske/reguleringsmessige forholdene vedrørende vindkraft på land, herunder vurdering av krav om offentlig eierskap, hjemfallsrett, subsidier og skattemessige forhold opp mot vannkraft og havvind.

Vedlegg 2

Innspill til områdene som er pekt ut som mest egnet for vindkraft (inkl. bilder, kart mm) samt erfaringer fra Rogaland og innspill til konsesjonsprosessene

Innhold:

- s. 1 – Erfaringer med vindkraftutbygging i Rogaland
- s. 2 – Konsesjonsapparatet – anbefalinger og erfaringer så langt
 - s. 2 – Anbefalinger
 - s. 3 – FNF Rogalands erfaringer med prosessene til nå
- s. 6 – Innspill til områder utpekt som 'mest egnet for vindkraft' i Rogaland (m kart og bilder)
 - s. 6 – Innspill til område Vest-Agder og Rogaland
 - s. 10 – Innspill til område Sunnhordland og Haugalandet
- s. 17 – Bilder fra vindkraftutbygginger i Rogaland og Vest-Agder – et utvalg

Erfaring med vindkraftutbygging i Rogaland

FNF Rogaland har gjentatte ganger kritisert NVE for ikke å følge Fylkesdelplanen for vindkraft i Rogaland (2007) i forbindelse med utdeling av konsesjoner. Planen var meget ambisiøs og la opp til at det kunne bygges ut inntil 3 TWh i Rogaland. Status i dag er at det er innvilget over 4 TWh og 70 % av anleggene ligger innenfor definerte nei-områder i planen. Dette bekrefter det NVE har gjort muntlig på en rekke møter; de ønsket i liten grad å forholde seg til Fylkesdelplanen.

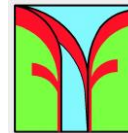
Det er positivt at det arbeides med Nasjonal ramme, men vi opplever at en mulig plan for vindkraft i Norge kommer for sent for Rogaland. I fylket er det allerede avsatt 110 km² til vindkraftproduksjon. Flere organisasjoner i FNF-Rogaland mener at konsesjonene til flere av anleggene burde vært trukket tilbake. Dette gjelder konsesjonene til Gilja, Sandnes, Faurefjell, og tre kraftverk i Tysvær. De bør være gjenstand for nye utredninger som følge av endrete planer med installasjon av større turbiner, eller fordi oppdatert kunnskap viser at tidligere konsekvensutredninger er mangelfulle. I tillegg ser vi med stor bekymring på hva som nå utfolder seg på Vardafjell med mulige endringer av leverandører og turbintyper som kan forverre plagene med støy og lysforurensing for vindkraftnaboer.

Rogaland er et fylke med en høy produksjon av fornybar energi. 77 % av vannkraftpotensialet er allerede bygget ut (Rogaland Fylkeskommune 2014). I tillegg er nå 110 km² øremerket produksjon av vindkraft. Gjennom vindkraftutbyggingen opplever vi nå at verdifulle natur- og friluftsområder bygges ned i et forrykende tempo. I NR savner vi et større fokus på samlet last og vurdering av sumvirkninger av eksisterende og nye vindkraftverk.

Naturinngrepene blir større enn det utbygger søkte om

Den voksende, sterke motstanden mot vindkraftanlegg på land i Norge viser at folk flest har ikke vært forberedt på de store naturinngrepene og negative virkningene som følger med vindkraftanlegg, spesielt i kupert terreng. Mange som tidligere var positive til vindkraft endrer syn når de ser de store naturinngrepene som åpenbart aldri vil bli tilbakeført til det opprinnelige landskapet.

I Rogaland har vi erfart at inngrep er blitt betydelig større enn det utbygger søkte om og senere beskrev i detaljplaner. Her vil vi trekke fram eksempler fra to anlegg; Egersund vindkraftverk og Måkaknuten vindkraftverk.

I sin søknad anslo Norsk Vind Energi AS at et areal på 120-180 dekar ville bli beslaglagt med oppstillingsplasser, interne veier med mer i vindkraftanlegget. Status viser at arealet ble 3 ganger høyere enn i søknaden, Vi er også kjent med at familien Svalestad-Nodland aldri fikk nabovarsel om vindkraftanlegget. Utbygger hadde brukt gamle kart der huset ikke var inntegnet. Resultatet er at nærmeste turbin ligger kun 500 m fra huset og de er sterkt plaget av støy. Målinger fra et eksternt firma anslår støy på hele 50 dB! Norsk Vind Energi er pålagt av Fylkesmannen i Rogaland å utføre nye målinger innen mars 2019. Resultatet er foreløpig ikke kjent.

Måkanuten vindkraftverk – økning av 33 MW installert effekt uten ny konsekvensutredning

Måkanuten vindkraftanlegg søkte NVE om å få øke installert effekt fra 66 MW til 99 MW. Dette ble godkjent uten krav om ny konsekvensutredning til tross fra at anlegg på mer enn 10 MW må konsekvensutredes. Saken ble påklaget til OED av FNF Rogaland og Rogaland Fylkeskommune. Etter at anleggsarbeidet stoppet opp ca. tre uker i påvente av en kort og lite grundig tilleggsutredning i forhold til fugl, fikk utbygger fortsette utbygging. FNF Rogaland påklaget saksbehandlingen i OED til Sivilombudsmannen.

Erfaringskunnskap bør bli et viktig bidrag fra Rogaland inn i den videre vurderingen av vindkraft på land i Norge. Erfaringene fra bla. Egersund og Måkanuten har bidratt til at FNF Rogaland har mistet tillit til hvordan utbyggingen av vindkraft foregår i Norge.

Konsesjonsapparatet – anbefalinger og erfaringer så langt

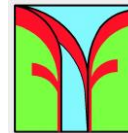
FNF Rogaland har vært involvert i vindkraftsaker i ca. 15 år direkte eller via enkeltorganisasjoner. Vi har hatt blandede erfaringer med å delta i prosessene og har for det meste opplevd et alvorlig underskudd på demokratiske rettigheter og på kunnskap blant politikere og folk flest. Også i organisasjonene har det tatt lang tid å kunne sette seg inn i hva inngrepene ville bety og mulighet for å påvirke underveis. Gjennom saksgangen har vi fått innblikk i prosesser med sjokkerende mangler og det vi også til tider mener er direkte ulovlig. Noe av dette har vi også fremmet for sivilombudsmannen i forbindelse med Måkanutensaken, allerede nevnt.

NVE kommer nå med nye føringer som vi tar som et signal på åpnere og mer konstruktive og rettferdige prosesser for framtiden. Vi mener allikevel at det er viktig for både OED, NVE og flere å få et innblikk i hvordan prosessene er opplevd til nå. Vi vil først komme med anbefalinger om forbedringer som vil kunne dempe konfliktnivå betraktelig slik Regjeringen ønsker.

Anbefalinger:

Prosessene må bli langt mer transparente og må sikre reell medvirkning både for vanlige folk og for kommuner og fylkeskommune. Dette må starte lenge før melding og søknad. Vi mener at følgende er nødvendig hva gjelder prosess og konsesjonsvilkår (listen er ikke uttømmende):

- Dersom kommuner ønsker vindkraft må områder foreslås utpekt i kommuneplaner i samråd med aktuelle myndigheter og med full åpenhet og mulighet for medvirkning (ekskluderingsområdene i NR er jo nå et utgangspunkt men må, som nevnt, oppdateres og kvalitetssikres inkl. på lokalt nivå)
- Vindkraftselskapers søk etter arealer må reguleres og må ikke foregå i områder som kommunen ikke allerede har pekt ut som mulige områder

- Vindkraftselskaper må først ha kontakt med kommunen som forpliktes til å ha velpubliserte folkemøter i god tid før avtaler med grunneiere kan komme på tale
- Evt. avtaler med kommuner må være gjenstand for innsyn
- Mulighet for tidlig avslag vil spare lokalsamfunn for unødig konflikt og sløsing med ressurser
- Kommuner og fylkeskommuner må kunne være delaktige i interne bestemmelser og planer for områder, enten det er nye søknader eller endringer ved eksisterende kraftverk.
- Regionalplaner må følges og brukes aktivt inkl. revideringer.
- PBL må gjøres gjeldende og Energiloven må kobles til denne slik at saksbehandling ved vindkraftverk er i tråd med og rettferdig ift. saksbehandling av andre typer saker (dette er muligens en av de viktigste endringene som skal til for å redusere konflikt).
- KU forskriften og EUs KU direktiv må følges og en veileder for vindkraftverk må på plass (med høring først).
- Konsulenter må utpekes av en 3. part som f.eks. kommunen (men utbygger betaler fortsatt)
- Grundige, periodiske før- og etterundersøkelser av naturmangfold og konsekvenser for sårbare arter må være en selvfølge
- Undersøkelser om naboforhold, helse, og for friluftsliv må også gjøres systematisk for alle kraftverk
- Utsettelse av igangsettelse av konsesjoner må være et unntak og ikke mulig ved konsesjoner som be gitt noen år tilbake uten at nye, fullstendige utredninger kreves. Likeledes må nye utredninger foretas uansett endringer dersom konsesjonen ble gitt flere år siden. Grenseverdiene for antall år bør være del av nye retningslinjer og gjenstand for høring.

FNF Rogalands erfaringer med prosessene til nå:

Før melding og før mulighet til innsyn og medvirkning

Det som skjer en god stund før allmennheten i det hele tatt får informasjon eller mulighet til å medvirke er med på å besegle skjebnen til landskap av allmenn interesse og av betydning for langt flere enn grunneiere:

Grunneierkontakt

FNF Rogaland og frivillige i organisasjonene har vært i kontakt med mange naboer og grunneiere både før og etter prosjekt har blitt omsøkt eller videre realisert. Det de forteller er nesten ikke til å tro er mulig i Norden. Lenge før noe som helst blir offentlig tar vindkraftselskapene kontakt med grunneiere i det stille. De går dør til dør med forestillinger om glansbildeprosjekt uten negative konsekvenser; bilder (fotomontasjer) har blitt vist av smale, koselige landeveier som ligger fint i terrenget fram til små, slanke turbiner. Veiene blir fremstilt som noe positivt, som kan hjelpe med dyrehold og nydyrking der en ellers neppe ville fått lov ved søknad til kommunen. Men, mange grunneiere har fortalt om trusler og beskjed om at avtaler og kontakt skal hemmeligholdes. Som en sa, det var valget mellom 'pest og kolera'. Sa han nei til turbiner på sin eiendom ville han fortsatt bli utsatt for lyd, glimt, skyggekast og mer fra naboens eiendom. Han angret at han signerte men så ingen annen utvei. En annen sa nei, men kraftverket ble bygget allikevel i en sirkel rundt eiendommen. Andre vi har vært i kontakt med har følt seg tvunget til å skrive under på avtaler med det de opplevde som trusler om ekspropriasjon og det som verre er. Grunneiere blir lovet utbetalinger/kompensasjon men får munnkurv og må signere avtaler om taushetsplikt. I en kommune angret alle grunneierne etter at de fikk mer kunnskap bla. via frivillige foreninger. De var heldige: Vindkraftselskapet overholdt ikke en frist og dermed kunne advokaten (pro bono via en forening) hjelpe dem med å kansellere avtalene. Slike tilfældigheter kan vi ikke akseptere. Kommuner/samfunn må få bred kunnskap og transparente prosesser som medfører forutsigbarhet, rettferdighet og reell medvirkning.

Avtaler med kommuner

Vi har fått vite om tvilsomme avtaler mellom kommune og utbygger der kommuner bla. gir fra seg reforhandlingsrett, kommunen forhåndsbinder seg til å støtte søknader de ikke har sett, og binder kommunen til å avvike fra lovpålagt forvaltningspraksis, for å nevne noen eksempler. Vindkraft er et felt som kommunens administrasjon stort sett naturligvis ikke har hatt erfaring med og dette blir utnyttet av en pengesterk industri som lover arbeidsplasser og inntekter uten hold.

Melding og utredningsprogram

Allmennheten og interesseorganisasjoner får først formelt vite om prosjekter ved melding til NVE og høring av utredningsprogram. Også da kan mange bli utelatt inkl. naboer og andre grupper uten en organisatorisk tilhørighet. FNF Rogaland har også opplevd å bli oversett og ved tilfeldigheter hører om hva som rører seg. Allerede i denne fasen er prosjektet kommet så langt og er omfattende nok til at det er vanskelig for vanlige folk å sette seg inn i omfang og konsekvenser. Vet naboer hva en KU er og hva som bør utredes? De burde ikke måtte kunne detaljene men mange har følt seg tvunget til å sette seg inn i kompleksitetene for i det hele tatt å ha en stemme.

Informasjonsmøter

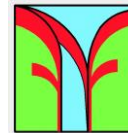
Disse er regissert av NVE i samarbeid med utbygger, av og til også kommunen. Et ensidig bilde har blitt presentert og det har vært liten mulighet for andre å slippe til. Gradvis har vi i FNF og andre innbyggere insistert på taletid og mulighet til å gi et mer nyansert bilde. Men, vi opplever fortsatt at NVE er talerør for industrien og ikke for alle. De frivillige organisasjonene, bydelsutvalg og grasrotsgrupper har etterhvert noen steder klart å organisere egne folkemøter med små midler og frivillig innsats. I de mest velstående hyttegrendene klarer godt organiserte velforeninger å informere og påvirke i kommunen, noe som ikke er tilfelle i de fleste 'vindkraftkommuner' langs kysten.

Samrådsmøter

I et forsøk på å oppnå bedre medvirkning la NVE opp til at det skulle være samrådsmøter mellom utbygger, kommune, grunneiere, naboer, foreninger, og andre for bla. å gi innspill til utredningene. FNF Rogaland var invitert med i samrådsgrupper for de to kraftverkene i Sandnes men har ikke fått invitasjon til flere siden da. Det var opp til utbygger å invitere og vi opplevde at denne sammen med konsulentene dominerte storparten av møtet, mest med informasjon vi allerede var tilsendt. Kommuneadministrasjonen, ei heller andre, fikk særlig tid til å komme inn på detaljene som virkelig var av interesse. Vi har siden fått vite om stor frustrasjon i kommunen både for hvordan de ble behandlet i disse møtene men også i fasene som fulgte.

Konsesjonssøknad og klager

FNF Rogaland har sendt innspill til de fleste søknader om vindkraft i Rogaland, også noen i Sunnhordaland bla. i samarbeid med FNF Hordaland og vedr. Siragrunnen på grensen til Agder. I sammenfatningen av kommentarer opplever vi at innspill om natur- og friluftslivsverdier blir bagatellisert. I de få tilfellene der en søknad er blitt avslått eller en klage er omgjort er det helt andre motiver som har vunnet fram. Utredninger som også påpeker høy konflikt med natur og miljø blir også tilsidesatt. Metodikken som brukes er da heller ikke hensiktsmessig for vindkraftverk, noe vi også har påpekt i mange uttalelser og som våre lokale KU eksperter går nærmere inn på i Vedlegg 1. I denne fasen har vi også fulgt behandling i kommuner og i fylkeskommunen. Vi har allerede omtalt fylkesdelplanen og hvordan denne har blitt tilsidesatt. Kommuner har levd i den forestilling at de vil få et positivt klimaregnskap (noe som ikke er bevist og langt fra sikkert) og politikere har hatt et genuint ønske om å bidra til nødvendige endringer i samfunnet. Overraskelsen kan derfor være stor når selvsagte innspill til konsesjonsvilkår ikke blir tatt med. Det demokratiske underskuddet blir kanskje først tydelig for flere i denne fasen, men da er mesteparten av løpet kjørt.

Befaringer

Dette er kanskje en av de få fasene i prosessene der vi har inntrykk av at våre budskap har blitt lyttet til i noen grad. På en befaring er det ikke utbygger som har regien og deltakere opplever større mulighet til å komme med spørsmål og innspill. Det er også en arena der det er mulig å uttrykke frustrasjon og sterk bekymring, til og med sorg og redsel, om en får oppmuntring til å dele det en har på hjertet. Ulempen er at det er en liten gruppe som er invitert. Mange naboer som vil kunne bli sterkt påvirket får ikke bli med. Som høringspart/klageinstans blir FNF eller foreninger invitert men det er ikke alltid lett for frivillige styremedlemmer og ressurspersoner å ta seg fri en hel dag, ofte på relativt kort varsel, i jobbsammenheng. Koordinator har heller ikke mulighet til å delta på alle befaringer og har heller ikke alltid den nødvendige lokalkunnskapen som foreningene har.

Etter konsesjon – MTA, endringssøknader, søknader om utsettelse og behandling i kommuner

Inntil nylig fikk ikke FNF noen som helst dokumenter, invitasjoner eller høringer etter endelig konsesjon. Tilfeldigvis har vi fått nyss i noen videre prosesser, bla. MTA høringer. Vi viser til prosessen rundt dette i Måkaknutensaken som ikke er unik i så måte. Mange nære naboer (men ikke nære nok...) får ikke beskjed direkte og det er fortsatt tilfældigheter som råder. FNF og andre organisasjoner prøver å bistå dem og andre med det vi kan om prosjektene ved bla. endringssøknader, søknad om utsettelse og nylig i klage på dispensasjon fra LNF. Vi opplever fortsatt at vi ikke får alle saker sendt direkte til oss men ser bedringer. Vi opplever dessverre at saksbehandlingen i NVE ved endringer av prosjektene er fortsatt ikke i henhold til norsk lov og regelverk. Kommunene er i skvis og føler seg overkjørt, tør ikke ta opp kampen av frykt for rettssaker selv om kommunen har gjort alt riktig. KMDs presisering om kommuners rettigheter i brev ang. Frøyasaken kan kanskje hjelpe noe men det er nok de færreste kommuner som har rukket å sette seg inn i hva det kan bety for dem.

Anleggsperiode, tilsyn og klager

I anleggsperioden har frivillige og naboer vært vitne til utallige konsesjonsbrudd. Når vi en sjelden gang har ressurser for å påpeke dette får vi ikke svar. Naboer forsøker først dialog med utbygger. Når dette ikke fører fram opplever de en 'runddans' via NVE. Ved tilsyn i anleggene blir bruddene ikke bemerket i den grad de burde. Bruddene får minimale konsekvenser, om noen, for utbygger dersom 'vitnene' er vanlige folk.

Driftsfase, etterundersøkelser

Det er få prosjekt som er pålagt grundige før- og etterundersøkelser. På Høg-Jæren har en enmannsbedrift foretatt noen spredte fugleundersøkelser som har blitt vist til utallige ganger. Medlemmer i NOF Rogaland har påpekt manglene i undersøkelsene som f.eks. feil årstid og at områdene på utsiden ikke har blitt kartlagt. Smøla er det eneste vi har som kan si noe om de virkelige konsekvensene for visse arter. På Lista har vi rapporter om lyd og bevis for at den samfunnsmessige prisen er for høy men vindkraftselskapet har ikke måttet gjøre noe for å avbøte resultatet av målinger og beviselig helserisiko. Med alle vindkraftverkene som nå er i drift, dersom vi hadde hatt strenge krav til undersøkelser, kunne vi ha hatt svar på en del av det som etterspørres ifm. høring av Nasjonal ramme. Det er ikke for sent, ei heller urimelig å kreve dette nå.

Innspill til områder utpekt som «mest egnet for vindkraft» i Rogaland

FNF Rogaland har allerede kommet med en rekke faglige innspill til Nasjonal ramme for vindkraft i forbindelse med høringen i 2018. Disse vurderingene er lagt ved (Vedlegg 3). Før det har FNF Rogaland og flere organisasjoner kommet med faglige innspill og stedskunnskap i forbindelse søknader om vindkraftverk og vannkraftverk.

De områdene som NVE og OED allerede har avvist som uegnet både for vindkraft og vannkraft må inngå i ekskluderte områder. Vi mener at eksklusjonskartene er nyttige og kan brukes videre i andre sammenhenger enn bare ved vurdering av vindkraft. Kunnskapen som er opparbeidet gjennom tidligere prosesser og utredninger må tas med videre.

De frivillige natur- og friluftslivsorganisasjonenes videre innspill her med kunnskap om områder, landskap, arter og aktivitet er langt fra uttømmende. Det varierer stort hva FNF organisasjonene har mulighet til å spille inn i en så kompleks prosess som denne. Bidragene her er for det meste avhengig av medlemmer som bruker fritiden sin til å bidra med sin lokalkunnskap. Manglende fokus på et område eller type aktivitet betyr ikke at det ikke finnes verdier i disse områdene også. Det peker heller på at disse områdene må omfattes av grundigere undersøkelser slik vi allerede foreslår i høringsuttalelsen.

Følgende er innspill om de to områdene i Rogaland:

Fugl og myr – begge områder

Kunstige lufthindringer, som vindkraftverk, vil alltid representere en potensiell trussel for fugl. Studier viser at vindturbiner vil kunne utgjøre potensielt stor kollisjonsfare hvis de legges til skrenter med oppdriftsvinder, naturlige trekkruter, hekkeplasser og rike habitater med god næringstilgang. Eventuelle vindkraftverk i disse områdene vil utgjøre en kollisjonsfare og mulig barriere for fugl, dersom de blokkerer matsøk- og hvileområder. Det kan forventes at fugl vil velge å fly i høyder hvor energiforbruket er minst mulig, noe som vil variere mellom arter.

Kollisjonsfare er sterkt koblet til flygehøyde gjennom trekket. Her tyder forskning på at majoriteten av trekkene skjer på høyder som ligger over rotorens sveipeområde, men at mange arter regelmessig flyr ved lavere høyder når de foretar lokale matsøk eller i forbindelse med stopp på hekkeområder eller overvintringsområder. Det er også observert en lavere flygehøyde gjennom vårtrekkene, og at mange arter da kommer innenfor rotorsveiparealet. Flygehøyde vil også variere med endringer i værforhold og tid på døgnet. Med den utvikling det har vært i høyde på turbinene og sveipeareal, er det grunn til å tro at kollisjonsfaren for en rekke fuglearter har og vil øke betydelig. Nedenfor er det pekt på sårbare fuglearter som kan være truet av framtidig vindkraftutbygging i de to områdene som NR har pekt ut i Sunnhordland og Haugalandet og Vest-Agder og Rogaland. Ved påpeking av rødlistede arter, gjelder dette de geografiske områdene i Rogaland.

Innspill til område Vest-Agder og Rogaland

Den nordvestlige delen er ikke egnet for vindkraft, og det må tas ut av NVEs nasjonale ramme grunnet store natur- og friluftsinnteresser og som viktige naturtyper for lagring av klimagasser

Fjellområdet strekker seg inn i Sirdalen kommune og vårt hørings svar avgrenses seg mot øst mot Sirdal og Sirdalsvatnet. Det faglige grunnlaget for at området må tas ut som mest egnet for vindkraft er godt dokumentert av ulike myndigheter:

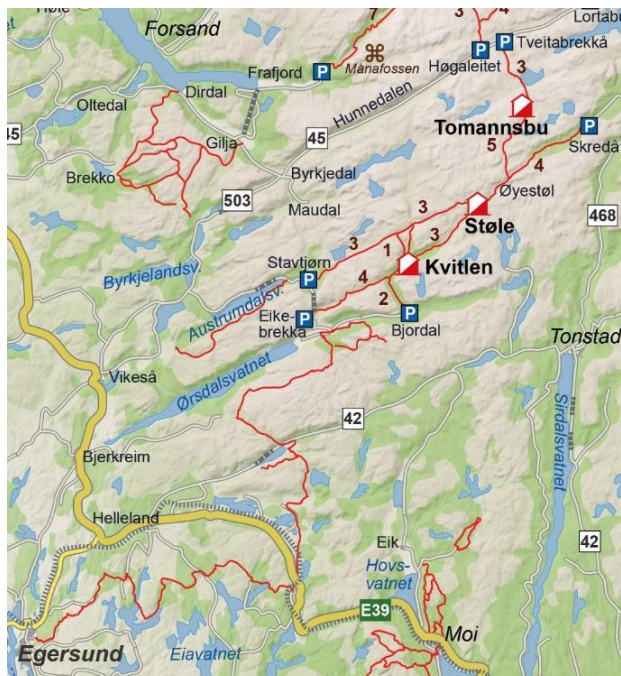
Fjellområdene sør for Hunnedalen er regionalt viktige friluftsområder (FINK 2004, Regional plan for friluftsliv og naturforvaltning 2017-2024). Vi viser også til innspill om verdier til NR i 2018, vedlegg 4. I Forslag til supplerende vern (2019) fra MD er Kvitladalen – Bjordal foreslått som nasjonalpark. En nasjonalpark er totalt uforenlig med etablering med vindkraftverk i nære omgivelser. Det største inngrepsfrie naturområdet (INON) i Sør-Rogaland ligger innenfor det som var analyseområde 13 og det er et av de få områdene i Rogaland med villmarkspreget. Det er umulig å finne avbøtende tiltak som hindrer at villmarken forsvinner hvis det bygges vindkraftanlegg i eller nær villmarken.

I «Vakre landskap i Rogaland» (2009) er Austdalen, Kvitladalen, Bjordal og tverrdalen nordover fra Bjordal forbi Brattabø til Store Myrvatnet er klassifisert som vakkert landskap. Deler av området ligger tett opptil Frafjordheiene landskapsvernområde og eventuelle vindkraftanlegg vil ha en stor negativ virkning for dette.

Fra Øvstabbødalen–Hunnedalen–Sinnes i nord til Gyadalen–Tonstad i sør

Området mellom Øvstabbødalen–Hunnedalen i nord og Gyadalen i sør er preget av parallelle markerte daler i NØ til SV med enkelte mindre markerte tverrdaler i N-S retning. Ferdselsveiene gjennom all tid har fulgt disse dalstrøkene. Utgravninger ved Stora Myrvatn viser spor etter reinsdyrjegere helt tilbake til eldre steinalder. Det er rike spor etter gamle drifteveier, hellere og jaktsteder i hele området og mange av disse er beskrevet og godt bevart.

Dette er et attraktivt, regionalt viktig friluftsområde. I hjertet av området ligger STF 3 hytter Kvitlen, Støle og Tomannsbu. Disse er bundet sammen med et rutenett med merkede løyper og tilrettelagte parkeringsplasser i alle himmelretninger. Løypene følger i mange steder de gamle driftevegene i området.

Kvitladalen er en av de best bevarte og vakreste fjelldalene i Rogaland. I daldraget er klare spor fra avsmeltingen på slutten av siste istid. Ved Langavatn er det en markert og godt bevart israndterrasse som ble dannet på slutten av istid. Rett øst for vannskillet mellom Støle og Skreå ligger store partier

med sand. Disse er rester etter en sjø som ble demmet opp mellom den smeltende isbreen i Sirdalen og vannskillet mot øst.

Langs hele daldraget - fra Skreå i nordøst til Austdalen og Eik i sørvest, ligger mange synlige kulturminner fra minst 7 århundres gårdsdrift tilpasset fjelldalens klima og naturressurser. I særstilling er det gamle gardsanlegget på Kvitlen med 5 hustufter, geil og gardfar med spor av gårdsdrift helt tilbake til middelalderen og fram til 1935 da garden brant ned og de siste beboerne flyttet. Turistforeningens moderne hytte Kvitlen fra 2015 ligger kun et par hundre meter fra det gamle gardstunet.

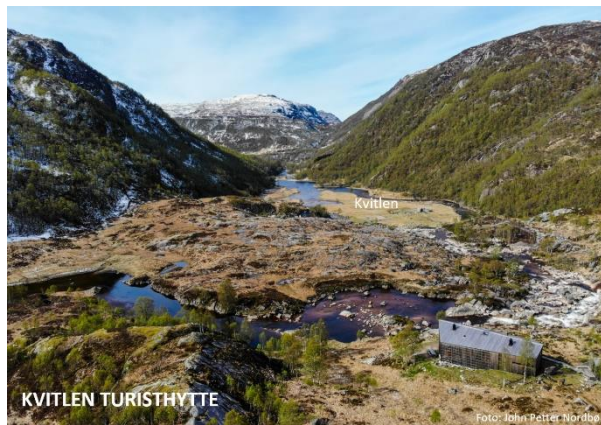
Det er en T-merket turløype gjennom hele daldraget. Turisthytta på Støle ligger vakkert til på en lav høyde med vid utsikt over den frodige Øyestøldalen. Langs stien over myrslettene stikker det noen steder fram fururøtter fra en gang da klimaet var varmere for ca. 5000 år siden. Fra Støle går stien bratt opp til mer småkupert terreng med flotte, blanke bergsider i rosa og grå granitt og frodige forsenkninger. Underveis til turisthytta på Tomannsbu kommer man inn på den gamle drifte- og handelsvegen fra Skreå til Hunnedalen. og med kryssende løyper mot nord og sør.

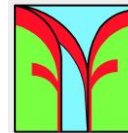
Støle, Tomannsbu og Kvitlen er blant STFs mest besøkte og lett tilgjengelige hytter. De brukes til overnatting hele året, men Tomannsbu har mest besøk om vinteren i og med at den ligger høyt nok til at det er en lang skisesong. Alle hyttene er i tillegg populære turmål for dagsturister. I nær tilknytning til området er det store hyttefelt med private hytter i Hunnedalen, Sirdal og på Stavtjørn som bruker området mye.

De fleste ferdselsårene følger daldragene, men toppene er lett tilgjengelig fra mange hold, og det gir en fantastisk flott opplevelse å komme opp på høydedragene på fine dager. Her er det vekslende mellom bart fjell små vann og gras- og myrterreng. Høydedragene er mye brukt til skiturer og toppturer.

Det kuperte terrenget med alle småvannene vil bli fullstendig ødelagt av moderne vindkraftverk. Uansett hvor du er i denne heia vil du på en fin sommerdag allerede se vindkraftanleggene i Egesund og Sokndal. Når Tonstad, Bjerkreim og Måkaknuten vindkraftverk står ferdig, vil man også se disse. Det er imidlertid de naturinngrepene som skjer innenfor og i nær omkrets til vindkraftanleggene som er så ødeleggende for all tid. I dette kuperte terrenget vil vindkraftanlegg være totalt ødeleggende for natur- og friluftinteressene.

Vi vil spesielt påpeke at vindkraftanlegg i disse kuperte fjellene er uforenlig med friluftsliv i vinterhalvåret. Av erfaring svinger temperaturen her ofte rundt null, og med det øker faren for iskast

fra rotorbladene. Vi forventer at vindkraftanlegg av sikkerhetshensyn raskt vil bli stengt for publikum og at allmennheten taper tilgang til disse fjellområdene i høysesongen om vinteren.

Fra Kvitladalen strekker det seg sammenhengende urørt natur videre inn i Skreådalen i Sirdal kommune. Nylig fikk Sira-Kvina Kraftselskap avslag på søknad om en dam i Ytre Skreåvatn. NVE begrunnet avslaget i 2018 med hensyn til natur og friluftsliv. Vi mener hele området bør tas ut av NR med en tilsvarende begrunnelse.

Sør for Gyadalen - Tonstad

I motsetning til lenger nord er det ingen utpregede retninger i fjellstrukturen sør for Gyadalen. Den mest markerte geologiske strukturen her er Sirdal og Sirdalsvatnet som danner et skarpt skille mot øst. Bjørkeskogen dominerer og gir gode levekår for småvilt og storvilt, langt mer enn i heiområdene lenger nord. Nord i Vigelandsheia er det svært myrlendt rundt småvannene, og sammen med bjørkeskogen gir dette svært gode leveforhold for bever. Gården Sætra er et godt utgangspunkt og et mye brukt samlingspunkt for turer hele året for folk i Egersund, Sokndal og Lund kommuner. I området er det mye rester etter gamle støls,- drifte og ferdsselsveier.

Klatreparadis for Rogalendinger og for turister

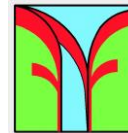
I område Vest-Agder og Rogaland er det et stort antall klatrefelt som er utviklet over lang tid av privatpersoner uten økonomiske vederlag. Bratte Rogalands Venner vil sende inn en oversikt over områdene i egen uttalelse. Klatrefeltene finnes for alle greiner av klatring som sport, friluftslivsaktivitet og naturopplevelse. Rogaland har et klatremiljø og områder for klatring i verdensklasse. Vindkraft er ikke forenlig med klatring og vi har allerede opplevd at gode områder har gått tapt. Klatrere komme fra hele Europa og fra land enda lenger borte. Klatring er blitt en viktig del av norsk naturbasert turisme med tilreisende som tar seg god tid. Større landskapsområder med urørt preg og et profesjonelt miljø er viktige for denne gruppen.

Villrein, jakt, fangst og fiske

Områdene langs Rogalands grenser og inn i Sirdal og omegn mot øst er et svært viktig villreinområde, men sterkt truet av utbygginger inkl. vannmagasiner, turisme, hyttebygging, veier osv.

Vi viser her til Miljødirektoratets grundige og svært gode dokumentasjon om utbredelse og statistikk. <https://miljostatus.miljodirektoratet.no/tema/arter/hjortevilt/villrein/>

I det siste tiåret har hjorten trukket hørerere til fjells og finnes nå i store deler av det skogbevokste området i Rogaland/Vest Agder. Elgbestanden er relativt stor, finnes fra de dypeste daler til de høyeste topper, og øker i utbredelse. Rådyr finnes det mye av helt opp til Holmevatn i Øvre Sirdal, men den sliter over 500 meter. Orrfugl finnes i hele området, i begge fylker, og klekker opp til 800 m. Og ikke minst, rypen som er selveste kronjuvelen i disse fjellområdene og Sirdals store stolthet og symbol i kommunevåpenet. Helt tilbake til 1800- tallet har jakt og fangst vært avgjørende for en stor del av økonomien i grendene, og selv i dag betyr den enormt for bøndenes inntekter. Gerhard Heiberg var en av de første som innså verdien av hva jakt, fangst og fiske i disse ville heiene ville bety i framtiden og kjøpte opp store områder som så ble forvaltet. Jakt og dens ringvirkninger mtp inntekter er veldig avgjørende for at Sirdal i dag framstår som et mekka for turglade folk som søker til fri og så uberørt natur som mulig. Områdene utpekt i Nasjonal Ramme i grenseområdene mellom Vest Agder og Rogaland har allerede på nasjonalt nivå bidratt til en stor andel av energi tilførselen til Norge, spesielt innen vannkraft, og med dette også til fragmentere og fortrenge jaktbare arter og annen vilt. Vi mener det vil være fullstendig uansvarlig å tillate ytterligere utbygging som truer de resterende bestandene.

Området er viktige trekk- og hekkeområder for rovfugl og flere sårbare arter

De store dalførene, f.eks. Sirdal, har stor betydning for både vår- og høsttrekket. For øvrig foreligger det lite kunnskap om trekk-korridorene i det utpekte området i disse delene av Vest-Agder og Rogaland. Det vi vet er at Bjerkreimsheiene er et svært viktig overvintringsområde for unge kongeørner. Vi vet også at deler av det området som NR har pekt ut i denne delen av landet, inngår i det som er et kjerneområde for hubro. Omfanget er ikke kjent, men deler av området har høy tetthet av hubro.

Norsk rødliste for arter (Henriksen og Hilmo (red.) 2015) gir en oversikt over fuglearter som vurderes å være truet i Norge. Artsobservasjoner viser at det utpekte området har en rekke rødlistede hekkefugler. Det gjelder Gjøk (NT), Lirype (NT) (som også er nasjonal ansvarsart), Sivspurv (NT) Blåstrupe (NT) (nasjonal ansvarsart), Stjertand (VU), Svartand (NT), Bergirisk (NT) (nasjonal ansvarsart) og Fjellrype (NT). Videre kan også nevnes Gulspurv (NT), Rosenfink (VU) og Dverglo (NT). Lista er ikke uttømmende, men viser noe av omfang og variasjon i rødlistede fuglearter. Det er også gjort observasjoner av Polarsisik (nasjonal ansvarsart), Furukorsnebb (nasjonal ansvarsart), Jaktfalk (NT) (nasjonal ansvarsart), Fiskeørn (NT), Lappspurv (NT) (nasjonal ansvarsart) og Dobbeltbekkasin (NT) (nasjonal ansvarsart) i det området NR har pekt ut i høringsforslaget. Kunnskapen om omfanget av rødlistede fuglearter er fortsatt svært mangelfull, men artsobservasjoner gir holdepunkter for å kunne hevde at omfanget også er stort i dette området. Norge har gjennom Bonn- og Bern-konvensjonene et særskilt ansvar for å ivareta bestandene av nasjonale ansvarsarter. Vi har over pekt på noen av de forekommende nasjonale ansvarsartene.

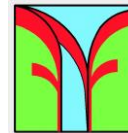
Gilja vindkraftanlegg burde aldri ha fått konsesjon

I det Nordvestre hjørnet av området ligger Gilja vindkraftanlegg som fikk konsesjon i 2008. Etter FNF-Rogalands vurdering burde dette anlegget aldri fått konsesjon grunnet store konflikter med friluftslivsinteressene, lite grundig konsekvensutredning og konsekvenser for vannforekomstene. NVE og Gjesdal kommune avventer detaljplan for den endelige utbyggingsløsningen fra utbygger. Betydningen av området i forhold til friluftslivsinteressene er godt oppsummert av Jarle Martinsen i STFs turhåndbok fra 1992: «Denne turen (fra Giljastølen) bringer deg opp på et bølgende høyfjellsplatå som strekker seg kilometervis i alle retninger. Dette er et terreng som vel må være så nær det ideelle som en turgåer kan ønske. Et naturlig mål for turen vil blant annet være Vallresknuten, hvor du fra en høyde på 884 m har et rundskue som du sjelden har sett maken til».

Innspill til område Sunnhordland og Haugalandet

Områdene på Haugalandet og influensområder er ikke egnet for vindkraft grunnet regionale friluftslivsinteresser, fugletrekkruiter av internasjonal betydning og mange områder med naturtyper som til sammen er vesentlig for lagring av klimagasser.

Innspill til dette området vil også komme fra FNF Hordaland. Her omtaler vi Haugalandet som strekker seg inn i Sunnhordland og de områdene som er omfattet av Haugesund Turistforenings hytter og løypenett, sammenhengende jakt- og fiskeområder og interesser på tvers av flere FNF organisasjoner.

Viktige og sårbare forekomster i mange områder utgjør et viktig nettverk for fugl

Innenfor det utpekte området er det viktige forekomster av blant annet hubro, havørn, kongeørn, spurvefugl, spettefugl, hønsfugl og storlom. Området som er utpekt i NR, er både stort og svært variert når det gjelder naturtyper. Mange små naturområder står økologisk i sammenheng, og utgjør et viktig nettverk for fugl. Det gjør også at omfanget av rødlistede fuglearter i området er stort. Artsobservasjoner (www.artsobservasjoner.no) gir en indikasjon på omfanget. I Rogalandsdelen av det utpekte området, er det registrert 28 rødlistede fuglearter som hekker i området. I tillegg kommer minst 10 rødlistede arter som er observert på trekk, overvintring eller på næringssøk.

Selv om kunnskapsgrunnlaget er mangelfullt, synes omfanget av sårbare fuglearter å være betydelig. Miljødirektoratet foreslo å ekskludere de vestre delene av det utpekte området, blant annet på grunn av fugletrekk, noe NVE valgte å ikke imøtekomme i sitt høringsforslag. NVE peker imidlertid selv på i høringsforslaget at tiltak som kan påvirke den nasjonale eller regionale bestandsutviklingen for arter oppført på rødlista, i hovedsak bør unngås. Etter vår oppfatning er omfanget av sårbare fuglearter så stort i dette området, at vi vil fraråde at det inngår i NR.

Stor variasjon i landskap og naturtyper, betyr at det er omfattende myrområder i det utpekte området

I Ingeriddalen er det intakt lavlandsmysystem, med mye myr og kysthei/borealhei. Både adkomstveier og internveinett som element i framtidige vindkraftverk i dette området, vil måtte krysse myrområder og andre våtmarker med påfølgende fare for langvarige lekkasjer av CO₂. Dermed står vinningen i fare for å gå opp i spinningen. Forskning har videre påvist at noen av de aller høyeste kollisjonstallene er funnet i tilknytning til våtmark og andre vanntilknyttede miljøer, bl.a. myr. Topografi, vindforhold og soloppvarming har stor betydning for kollisjonsfare i ulike områder.

Friluftsliv og landskap

Haugesund Turistforening har sterke interesser med et utstrakt løypenett og mange hytter. Friluftsrådet Vest har tilrettelagt for lokal utfart både på Ølen-siden (Opheim) og Sandeid-siden, med lysløyper, parkering og annen friluftslivstilrettelegging. Etne kommune er jo i Hordaland fylke, men området ligger delvis i Vindafjord kommune som er i Rogaland – og pga synlighet vil også utbygging i Sandeid/Vikedal/Imslandsfjellene påvirke dette området visuelt.

Vi viser til tidligere innspill i 2018 og mener det er viktig å supplere med verdier som hittil er oversett. Vi har en litt skjult (og under-rapportert) naturskatt i nord-fylket og som det er svært viktig å informere om. Når dette området er utpekt i 'egnet område for vindkraft', stikk i strid med fylkesdelplanen for vindkraft, er det tydelig at kunnskapen mangler. FNF mener at hele delområdet på Haugalandet, som i tillegg til de fjellområdene beskrevet her også omfatter Olali-området og Haugesund Turistforenings største og mest besøkte hytte, må vurderes sammen og dermed må tas ut av NR i sin helhet. Beskrivelsen av området, Imsland og Vikedalfjellene følger.

Et annet viktig natur- og friluftslivsområde som må fremheves er Grytenuten og landskapet rundt. NVE har nemlig klart å legge dette, mange vil kalle et ikonisk fjell i Rogaland («midtpunktet» i fylket), inn i NR delområde for Sunnhordland og Haugalandet.

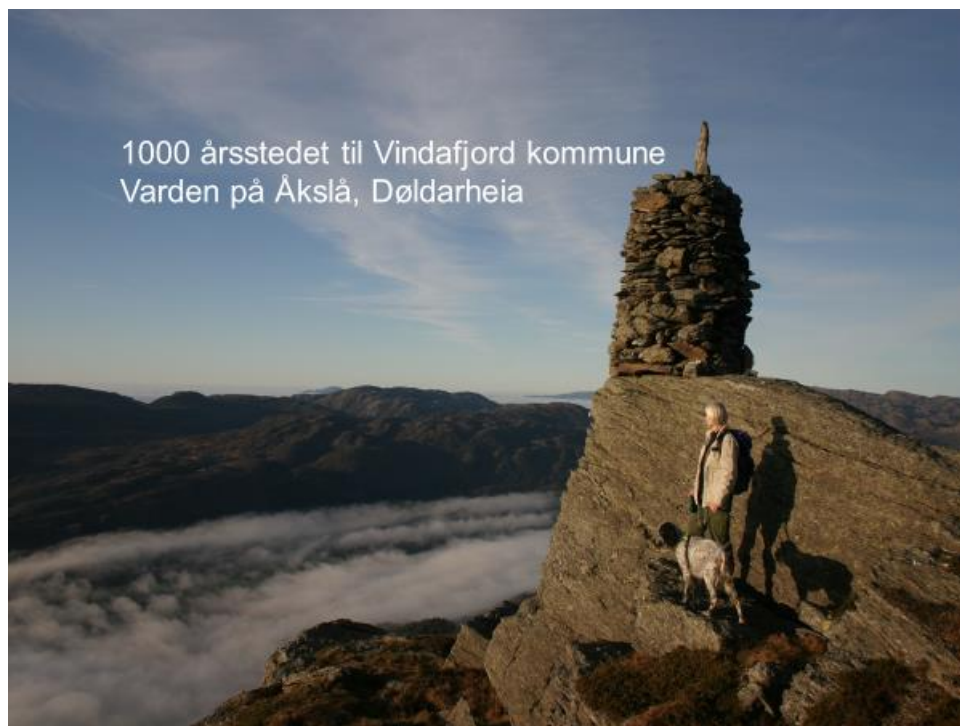
Tidligere har også Døldarheia og Bukkanibba blitt avvist ved søknad om vindkraftutbygging og må derfor også vises som ekskluderte områder i NR. I avslaget til Døldarheia vindkraftverk fremhevet NVE bl.a. følgende: 'Etter NVEs vurdering vil en eventuell utbygging av Døldarheia vindkraftverk endre landskapskarakteren i planområdet og enkelte deler av influensområdet. Fjellområdet hvor vindkraftverket planlegges er et dominerende fjellplatå på Haugalandet med Akslatoppen som en

viktig del av områdets stedsidentitet. Atkomstveier til både vindkraftverket og nettilknytningen vil etter vår vurdering gi betydelige visuelle virkninger for nærliggende områder. ‘

OED sin endelige avgjørelse om å ikke tillate vindkraftverk på Bukkanibba var bla. grunnet som følger: ‘Etter departementets vurdering er det først og fremst planområdets nærhet til bebyggelse og nærheten til etablerte turområder som begrunner denne konklusjonen.’

Når det gjelder konsesjonene i Tysvær som vi mener bør trekkes tilbake viser vi til Hubrorapporten på bestilling av NVE og store natur- og friluftslivsverdier ellers, også disse i nærhet til bebyggelse og aktivt brukt som nærturområder.

Imslands/Vikedalsfjellene – en beskrivelse av landskap, natur og friluftsliv

Imslands- og Vikedalsfjellene i Vindafjord kommune grenser til Etnefjellene og Saudafjellene i nord og mot Suldal i øst og som en del av et sammenhengende fjellområde som strekker seg inn mot Seljestad. Fjellene er en del av et klassisk fjord/fjell-landskap og er svært synlige fra Korsfjorden-bassenget og Vindafjorden. Fjellene omkranser sammen Grytenuten på Ropeidhalvøya den vakre Vindafjorden. Grytenuten er et svært mye brukt turmål og ligger svært sentralt og synlig i Boknafjord-bassenget og gir utsikt til praktisk talt hele fylket. I nordøst avgrenses fjellene av

Vikedalsdalen med Fjellgardsvatnet og fjellene inn mot de regionalt viktige friluftsområdene/løypenettet som drives av Friluftsrådet Vest og som går inn til Olalihytta som drives av Haugesund Turistforening. Sentrale fjellformasjoner i området er Hjort mellom Ølmedal og Vikedalsdalen, Horgjø med Horganuten mellom Støladalen og øvre deler av Vikedalsdalen, nutene videre inn mot Etne/Saudafjellene, Kaldanuten og Akslandsnuten øst for Støladalen. Hele dette fjellområdet er i dag svært urørt og en utbygging med vindkraft vil således dominere store områder visuelt og bygge ned store verdifulle områder med urørt natur/villmark som har stor verdi for regionalt og lokalt friluftsliv.

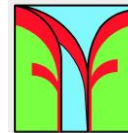

Området har geologisk mye innslag av fyllitt og således er næringsrikt med mye vegetasjon. Det er rikt på biodiversitet og et intakt fjell- og dalområde med store og viktige naturverdier, samt kulturinteresser. Sentralt i området er den vakre Støladalen som strekker seg fra Ølmedal og inn til Damsvatnet. Dalen har som navnet antyder historisk sett vært brukt til stølsdrift. Sentrale støler er Myrstølen, Hellestølen og Levardshidler. Området har flere turløyper som går inn fra flere kanter langs Vindafjorden og er mye brukt turområde. Det ligger i dag 15-20 støler/fjellbuer

i Støladalen som i dag brukes mye ifb med jakt- og friluftsliv. Fjellområdene rundt Støladalen (Horgjø, Hellehaug, Svartenut, Gullvassnuten, Trollabotn-nuten, Kaldanuten) er gode områder for småviltjakt.

Alle randområdene i dalsidene rundt de nevnte fjellområdene har store bestander av hjort og er mye brukt til jakt. Kaldamyrane ved foten av Kaldanuten er et kjent og viktig område for hjort i parringstiden. Ulike lokale stammer trekker i parringstiden inn her for å «utveksle gener». Hjort er både brukt som friluftsliv/jakt- og turområdeområde og svært synlig fra Korsfjordbassenget. Fra Horganuten, Trollabotn-nuten og Kaldanuten er det en praktfull utsikt, se bilder fra Horganuten neste side. Ved normal god sikt kan man tydelig se Folgefonna og Rosendalsalpene mot nordøst, Stovegolvet på Stord mot nord og vestover kan man se helt til Utsira i

klarvær. En kan se Nord-Jæren med Stavanger, store deler av Boknafjorden og store deler av Ryfylkeheiene med Såtå/Snønuten mot sør og øst. Fjellområdet er i dag uberørt av utbygging og ingen kraftlinjer går gjennom området og således et villmarksområde med høy tilgjengelighet.

Noen utvalgte bilder fra Imslands/Vikedalsfjellene

Horganuten – utsikt mot nordøst med øvre deler av Vikedalsdalen og med Folgefonna og Rosendalsalpene i bakgrunnen

Hedlehaug– utsikt mot vest ned mot Støladalen med Ryfylkebassenget og Grytenuten i bakgrunnen

Øvre deler av Støladalen med stølene på Levardshidler. Trollabotnnuten i bakgrunnen

Øvre deler av Støladalen med deler av Kaldanuten og Sellandsnuten i bakgrunnen. Kaldamyrane ved foten av Kaldanuten.

Nedre deler av Støladalen med Vasstølsvatnet i forgrunnen og Kaldanuten i bakgrunnen. Horgjå skimtes til venstre.

.....

Kilder

FINK 2004 - [FINK – Fylkesdelplan for friluftsliv, iderett, naturvern og kulturvern \(2004\).Rogaland Fylkekommune.](#)

[Regional plan for friluftsliv og naturforvaltning 2017-2024](#)

[Forslag til supplerende vern – fase 1 \(2019\)](#) Miljødirektoratets oversendelse til Klima- og miljødepartementet

Bolighus 50 dB støy på Nodland: <https://www.nrk.no/rogaland/xl/fanga-blant-vindturbinar-1.14548474>

Aftenposten Innsikt, september 2019

...

Bilder fra kraftverkene – et utvalg

Vardafjell i Sandnes kommune – slutt på turglede

Tonstad vindkraftverk i Sirdal – legg merke til den store trucken oppe på det sprengte berget – bildet er tatt i september 2019.

Følgende er fra Egersund vindkraftverk. Det tok ikke mange dagene etter at vindkraftverket var i drift at de første skadete rovfuglene ble funnet av turgåere og hobbyornitologer.

**Kan være helsefarlig
nær turbinene**

Forum for
Natur og
Friluftsliv
Rogaland

Flere fra Egersund –
legg merke til
fyllingene, sprengninger og
skuldre. Dette er irreversible
inngrep. Skuldrene skal egentlig
tildekkes men det mangler nok
jord og torv fra området og det er
ikke lov å hente det fra andre
steder. Steinene er skarpe og kan
skade dyr som forsøker å krysse.

En sprengt fjelltopp – oppstillingsplass under bygging

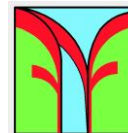

Fyllinger som kan påvirke økologisk tilstand i vannforekomst

Fra Høg-Jæren:

Fra Bjerkreim:

Massefyllingen er ca. 15 m. høy

Flere fra Egersund – legg merke til myrområdet – bilder tatt fra omtrent samme sted før og etter

Fra Tellenes:

40 m. høy fylling – merk vannet

Norges vassdrags- og energidirektorat
nve@nve.no

Stavanger, 20. oktober 2018

Dette brevet sendes på vegne av følgende organisasjoner med i Forum for natur og friluftsliv i

Rogaland: Stavanger Turistforening, Haugesund Turistforening, Norges Jeger og Fiskerforbund-Rogaland, Norges speiderforbund Vesterlen krets, Rogaland KFUK-KFUM speidere, Haugaland KFUK-KFUM speidere, Norsk Ornitologisk Forening avd. Rogaland, Naturvernforbundet i Rogaland, Norsk Botanisk Forening Rogalandsavd., Syklistenes Landsforenings lokallag i Rogaland, Rogaland Orienteringskrets, Stavanger Kajakklubb og Haugesund Kajakklubb.

FNF er et samarbeidsnettverk for natur- og friluftslivsorganisasjoner på fylkesnivå. I Rogaland representerer forumet ca. 60 000 medlemskap. FNF Rogaland har også to lokale fora, FNF Stavanger og FNF Haugalandet.

Innspill til Nasjonal ramme for vindkraft på land

Viktige regionale, nasjonale og internasjonale interesser i Rogaland

Forum for natur og friluftsliv (FNF) i Rogaland består av regionale ledd og større organisasjoner med medlemskap på tvers av flere kommuner med virke og interesser over store områder, også i nabofylkene. De frivillige organisasjonene representerer allmenne natur- og friluftslivsinteresser av stor betydning for folkehelse, naturmangfold, landskap og opplevelse.

I dette brevet vil vi gi innspill om regionale verdier og ikke minst også påpeke nasjonal og internasjonal betydning av verdier i analyseområdene. Vi vil starte med konklusjon og sammendrag om hensyn og verdier som bør ivaretas i arbeidet med Nasjonal ramme for vindkraft på land.

Konklusjon

Forum for natur og friluftsliv i Rogaland mener at arbeidet med Nasjonal ramme for vindkraft i for liten grad er basert på kunnskap, medvirkning og forankring lokalt og regionalt. Per i dag utgjør fylkesdelplanen for vindkraft i Rogaland fra 2007 det best tilgjengelige kunnskapsgrunnlaget for å kunne ta stilling til de fire analyseområdene som berører Rogaland fylke. Sammenholdt med den kunnskap som medlemsorganisasjonene i FNF Rogaland har bidratt med, mener vi at de indre delene av analyseområde 13 bør tas ut av planen, og at analyseområdene 14 og 15 i sin helhet tas ut. De indre delene av analyseområde 13 ble i fylkesdelplanen fra 2007 vurdert som lite aktuelle for vindkraftutbygging og som nei-områder på grunn av hensynet til viktige friluftsinnteresser og naturverdier. Analyseområdene 14 og 15 omfatter også noen av de få større gjenværende naturområdene i fylket som framstår som relativt lite berørte. Områdene rundt Lysefjorden med Prekestolen er også viktige i forhold til reiselivsatsning, og har opplevd en formidabel vekst i antall besøkende i løpet av de siste årene. Analyseområde 16 med Karmøy og Haugesund bør også tas ut. De bynære områdene til Haugesund bør anses som uaktuelle for vindkraftanlegg, og med den befolkningskonsentrasjon det er i området, er også de omkringliggende områdene viktige turområder. Karmøy og Bokn er dessuten viktige kystheimråder, og viktige bl.a. for hubro. FNF Rogaland vil sterkt understreke at den vindkraftutbygging som har skjedd og som nå pågår i de

Forum for
natur og friluftsliv
FNF Rogaland

Gamle Jåttåvågen 67, 4020 Stavanger
rogaland@fnf-nett.no / +47 46850786
www.fnf-nett.no/rogaland
Org. nr.: 998129028

sørrlige delene av analyseområde 13 samlet har gitt en betydelig belastning for landskap, natur og friluftsliv i dette området. Med henvisning til det store antallet gitte vindkraftkonsesjoner som er tildelt i denne delen av fylket, mener FNF Rogaland at ytterligere vindkraftkonsesjoner ikke bør gis før konsekvensene av allerede utbygde og planlagt bygde prosjekter er dokumentert.

Sammendrag av innspill fra FNF Rogaland

Den nasjonale rammen følger opp regjeringens stortingsmelding om energipolitikken mot 2030 som framhever at... 'Regjeringen vil legge til rette for en langsiktig utvikling av lønnsom vindkraft i Norge, og en politikk som **demper konflikter** og bidrar til at de beste vindkraftlokalitetene blir valgt. Olje- og energidepartementet vil derfor utarbeide en nasjonal ramme'

Men, prosessen med rammen later til å ha startet i feil ende. I stedet for å sørge for kunnskapsoppbygging og bred medvirkning, fremstår nå prosessen i stor grad som et hastverksarbeid med vanskelige redskap (kartene) og ufullstendig kunnskap (rapportene) som grunnlag for prosessen. Det betyr i praksis en overkjøring av lokaldemokratiet. Dermed er det en stor fare for at arbeidet med den nasjonale rammen kan **føre til større konflikt - ikke mindre**.

Proessen så langt er preget av manglende mulighet for lokal medvirkning som vi mener undergraver befolkningens demokratiske rettigheter.

Ta hensyn til regionale mål.

Viktige regionale planer for fornybar energi er Fylkesdelplan for vindkraft (FDP) fra 2007 og Regionalplan for energi og klima fra 2010. Rogaland fylke bidrar gjennom vannkraftutbygging til mye fornybar kraft. Pr 2009 var fylkets bidrag til fornybar kraftproduksjon på 12 TWh. Basert på potensialet for ny fornybar energiproduksjon i fylket ble det satt et mål om samlet ny fornybar energiproduksjon på 4,0 TWh innen 2020, hvorav vindkraft skal bidra med 2,5 TWh.

Vannkraftproduksjonen i fylket har siden da økt til 14,6 TWh, og pr mai 2018 var vindkraftanlegg med en samlet produksjonskapasitet på 1,3 TWh satt i drift. Vindkraftprosjekter som nå er under utbygging vil ha en forventet produksjonskapasitet på noe over 1,2 TWh, og det oppsatte målet for vindkraft på 2,5 TWh vil dermed være nådd. Sammen med den økte vannkraftproduksjonen betyr det at målet om samlet ny fornybar energiproduksjon i fylket på 4,0 TWh vil være overoppfyllt. Der vi ennå ikke har oppfylt de regionale målene er i reduksjon i CO₂-utslippene.

Ved høring av nasjonal ramme ber vi om at det arrangeres folkemøter i alle fylker.

Norge må bla. følge opp sine forpliktelser, gjennom bestemmelsene om medvirkning i Den europeiske landskapskonvensjonen. Vi opplever at tidsfristen for levering av oppdraget er viktigere enn våre internasjonale forpliktelser om lokal og reell medvirkning. De frivillige organisasjonene i fylkene skulle først ikke inviteres med i innspillsmøter. Fylkeskommuner, fylkesmenn og kommuner ble invitert til kun ETT møte i Oslo der bare halvparten av fylkene deltok og kun 9 av alle landets kommuner var representert. Oss bekjent var ingen politikere invitert, ei heller andre vanlige folk. Og NVE har ikke dratt til regionene. Dette er svært alvorlig; manglende prosess øker risiko for å utløse nye frustrasjoner.

FNF ber om en redegjørelse for hvordan andre nasjonale og internasjonale mål skal ivaretas når disse er i konflikt med målene om ny fornybar kraft, spesielt vindkraftverk på land.

Naturinngrep gjennom veier og industrianlegg kan i mange tilfeller komme i konflikt med andre nasjonale målsetninger som oppfølging av vannforskriften, satsing på friluftsliv og turisme, hindre drenering av myrer og bevaring av annen verdifull 'klima'natur, samt stanse tapet av arter, for å nevne noen. Nedbygging og beslaglegging av verdifulle areal og fragmentering av landskapet er alt annet enn fremtidsrettet når det faktisk finnes mer bærekraftige løsninger. Mens det kan ta tiår å få på plass verneplaner for truet natur, driver man raskt frem denne omfattende nasjonale rammen for vindkraftutbygging som vil forandre landskap og natur i en skala vi tidligere ikke har sett i Norge.

FNF ber om en juridisk vurdering av konsesjonsprosessene og lovpålagte krav til lokal medbestemmelse samt forholdet til direktiv og konvensjoner.

Konsesjonsbehandlingen i NVE har til nå vist en manglende forståelse for regionale utfordringer, målsettinger og respekt for regionalt og lokalt selvstyre. Det er flere eksempler på at tildelte konsesjoner i etterkant er blitt endret uten at det er gjennomført lovpålagte høringsprosesser. Med denne rammen har regjeringen mulighet til å rette opp feiltolkninger og sørge for å få på plass et treffsikkert styringsverktøy innenfor rammen av lovverket for søknader og utbygging av vindkraftverk. Vi vil påpeke at hastverket med rammen i seg selv har skapt stor bekymring i mange av kommunene, spesielt hos de som nå får vindkraftverk og som oppdager at få lokale hensyn hensyntas, f.eks. i forbindelse med godkjenning av MTA planene.

Over-oppfylling av mål – vi støtter fylkeskommunens råd om stans i nye vindkraftkonsesjoner.

Høsten 2013 tok Fylkesutvalget i Rogaland fylkeskommune et prinsipielt standpunkt og frarådet bygging av mer vindkraft på land i Rogaland fram mot 2020 på grunn av over-oppfylling av målsettinger satt i Fylkesdelplanen for vindkraft og i Regionalplan for energi og klima. Vi støtter fullt ut dette vedtaket, og mener det er behov for en stans i nye konsesjonstildelinger.

Samlet belastning på naturen i Rogaland er for høy.

Den samlede belastningen på naturen ved en ytterligere utbygging må vurderes iht. naturmangfoldloven §10. Konsekvensene av tiltak må ses i sammenheng med den belastning naturen blir og kan bli utsatt for. Nettopp fordi Rogaland allerede er sterkt berørt av ulike former for kraftutbygging (vann, vind, nett) er det desto viktigere at det nå blir en stans i ny vindkraftutbygging i denne delen av landet. Det er allerede gitt konsesjon til bygging av over 20 vindkraftverk i Rogaland. Vindkraftindustrien vil ytterligere øke presset på sårbar natur og vi er redd tålegrensen for flere arter allerede er nådd. Om få år vil det være få gjenværende rasteplasser for det massive fugletrekket som går fra Lista i sør, via Dalane, langs Jær-kysten/ over Jærheiene, videre nordover til Tysvær, forbi Storøy på Karmøy og videre til Fitjar i Sunnhordland.

Vi ber om en grundig evaluering av konsekvensene med drift av alle kraftverkene som er oppført og er under oppføring, før nye blir vurdert.

Når alle vindkraftverkene er på plass vil kun hyppige målinger i felt, over flere år og en grundig evaluering gi oss svar på effektene av vindkraftutbyggingen. Først da kan vi ta stilling til om det er rom for mer vindkraft i vår del av landet. Uten slik kunnskapsinnhenting risikerer vi å undergrave lovverket, inkl. Grunnloven, og prinsipper om en bærekraftig utvikling, herunder Norges internasjonale forpliktelser om stans av tap av arter og sørge for at vi har en natur som kan sørge for

nok mat og rent vann for kommende generasjoner. Slik FNF Rogaland ser det, har Rogaland ofret nok arealer til ny kraftutbygging. Det er på tide å gå for de mindre arealkrevende og naturødeleggende løsningene for å skaffe mer fornybar energi i påvente av en grundig evaluering av de konsekvenser vindkraftverk har hatt for natur og friluftsliv på land så langt.

.....

Innspillet følger her videre med anbefalinger og beskrivelser av verdier i områdene, først de som gjelder på tvers av analyseområder, så i de spesifikke områdene.

Side Innhold:

4. Innledning
5. Fornybar fremtid på lag med naturen?
7. Anbefalinger
9. Viktige regionale, *nasjonale og internasjonale* landskaps-, natur- og friluftslivsinteresser
10. Innspill om analyseområdene – fire i Rogaland
11. Analyseområde 13 – Jæren og Dalane
12. Analyseområde 14 – Ytre Ryfylke
14. Analyseområder 15 og 16 – Haugalandet og Indre Ryfylke
17. Bevar kystlandskapet fra fjord og hav til fjell og hei

Vedlegg

Eksempel på konsekvenser for natur og landskap – bilder fra vindkraftverk under oppføring

Innledning

FNF Rogaland og enkeltorganisasjoner startet tidlig å arbeide med vindkraftsaker og har bygget opp betydelig kompetanse på området. Denne høringsuttalelsen sendes i kraft av FNFs innspill til Fylkesdelplan (FDP) for vindkraft som alle de frivillige organisasjonene stilte seg bak, men med noen forbehold. Siden har bl.a også foreninger i Padlerforbundet sluttet seg til Forumet. De fleste foreningene var da innstilt på å følge planen men ønsket grundig vurdering av kanskje- områder før disse i det hele tatt ble omsøkt. Det vi derimot opplevde var at søknadene kom i nei-områdene og ble, tross FDPen og FNF-organisasjoners motstand, gitt konsesjon. Mer enn halvparten av innvilgende vindkraftkonsesjoner er gitt i de nei-områder som FDPen pekte på.

Mange av foreningene var i utgangspunktet ikke imot vindkraft på land, men da de første konsesjonene ble gitt i noen av de aller mest sårbare og verdifulle naturområdene i Rogaland var det flere som ble motstandere av i det hele tatt å ha vindkraft på land og mener at det er ***mye annet som kan gjøres først for å få mer fornybar energi før en ødelegger urørt natur og landskap fra fjord til fjell.*** Andre organisasjoner var ikke totalt imot så lenge fylkets mål ikke var oppfylt. ***Nå blir målene i både Fylkesdelplan for vindkraft og i Regionalplan for energi og kima over-oppfylt som følge av en utbygging som i stor grad har skjedd uten at lokalbefolkningen er blitt tatt med på råd.*** Vi ba tidlig om en nasjonal vindkraftplan, men det var FØR kraftverkene fikk konsesjon og som nå realiseres. En plan (rammen) nå kommer vel seint. Det vi trenger er en evaluering av vindkraftverkene som faktisk blir bygget før vi sier ja eller nei til nye områder, ikke en ramme som prematurlt utpeker nye områder. I Rogaland trenger vi en revidering av fylkesdelplanen for vindkraft og regionalplan for energi og klima.

Fornybar fremtid på lag med naturen?

Kan nasjonal ramme for vindkraft på land bidra til en fornybar fremtid på lag med naturen? Blir alternativkostnadene vurdert tilstrekkelig? Kanskje det viktigste poenget er at det *finnes gode alternativ til arealkrevende utbygging av industrianlegg i det norske landskapet*.

Vindkraftanlegg påvirker landskapet over store områder, også store sammenhengende og urørte naturområder, og ett anlegg kan påvirke flere kommuner, både direkte og indirekte. Vindkraftverk blir for det meste plassert på høyder og kan derfor oppleves på lang avstand til sjøs og på land og i fjordbassengene. Lyd, blink og skyggekast hører med. Brukere av naturområdene bor ofte i nabokommuner eller lenger vekk. Analyseområdene er f.eks. svært viktige som rekreasjonsområder for folk fra byene samtidig som de er nærområder for lokalbefolkningen.

Som nevnt i sammendraget var *ett av hovedformålene med rammen å minimere konflikt*. Prosessen så langt har i stor grad vært preget av tidsfristen for oppdraget, framfor kunnskapsinnhenting og regional og lokal medvirkning og kan, om ikke grep tas, føre til enda mer konflikt.

Prosess og manglende reell medvirkning og brudd med den Europeiske landskapskonvensjonen

Relevante direktorat påpekte utfordringene knyttet til vindkraftanlegg og landskap i 2007 i strategi for arbeid med landskap. Likevel og på tross av forpliktelsene i landskapskonvensjonen, opplever vi mer enn 10 år senere hastverk hvor tidsfristen for oppdraget overskygger behov for kunnskapsinnhenting og regional og lokal medvirkning. Medvirkning er den viktigste forpliktelse i den europeiske landskapskonvensjonen. FNF Hordaland utdyper dette mer i sin høringsuttalelse.

Fra arbeidet med rammen startet har organisasjonene uttrykt bekymring for den dårlige muligheten til reell medvirkning. Natur- og friluftslivsorganisasjonene måtte i flere omganger be om få delta på møter og ba om utsatt høringsfrist. Til da hadde kun kommunal og fylkeskommunal administrasjon blitt invitert til NVE sentralt. Men, kun ni av landets kommuner klarte å stille på møtet 5. juni d.å. Allmennheten, kommuner, politikere og andre lokale aktører er i praksis ikke blitt involvert.

Kommuner er allerede svært frustrert over behandlingen av eksisterende konsesjoner og søknader, da spesielt MTA-planer og mangelen på respekt for kommunens faglige innspill og behov internt i områdene. Dette gjelder også kommuner som *ønsker* vindkraft, men som så opplever at de så og si ikke har noen reell innflytelse. Det kommer som et sjokk på dem at de ikke kan anvende Plan- og bygningsloven slik de er vant til for å ta lokale hensyn.

Det var fra FNF organisasjonene at naturforvaltere i mange av kommunene først i det hele tatt fikk vite om arbeidet med rammen. Det skulle selvsagt vært lagt opp til en helt annen involvering. Vi ber nå om at høringen i neste omgang sørger for en mer og bedre lokal medvirkning av lokalbefolkning, organisasjoner, grunneiere og næringsinteresser (som f.eks. turisme). Det er svært viktig med lokal involvering i de områdene som vurderes dersom regjeringen virkelig ønsker å redusere konfliktene.

Lovverket og svake krav både til utredning og detaljplanlegging

Kommunene og organisasjonene opplever at vindkraftselskapene endrer drastisk planene for kraftverkene etter at de har fått konsesjon. Turbinene blir vesentlig større/høyere, plasseringene må endres og veiene rettes ut og inngrepene blir desto verre. Eksempler i Rogaland er bla. vindkraftanleggene på Måkaknuten og Tellenes. Inngenting av endringer kommer på høring til

allmennheten og lite kommer på høring til kommunene! Prosessen er helt feil og bidrar ikke til å redusere konfliktnivået. Konsekvensutredningsforskriften stiller krav om at vesentlige endringer skal være gjenstand for ny høring og medvirkning før de eventuelt kan vedtas.

Vi ber om juridisk vurdering av prosessene ved bruk av lovverket, også i forhold til de internasjonale forpliktelsene. FNF Rogaland opplever at NVE bruker energiloven slik at den trumfer alle andre lover, herunder naturmangfoldloven, og at loven ikke avveies i tilstrekkelig grad opp mot annet lovverk. Skal det være slik og kan energiloven også trumfe EU direktivene? Fornybardirektivet krever faktisk ikke vindkraftutbygging i den grad Norge nå legger opp til, bare at vi har en mix av energiformer.

Vi mener at Norge må ha like strenge krav til utredninger som andre europeiske land. Det har vært en generell svakhet i godkjenningssystemet til nå at det kun har vært stilt krav om at eksisterende kunnskap skal legges til grunn for konsekvensutredningene, at alternativvurderinger har manglet, at konsekvensene av etablering av infrastruktur har blitt svært overfladisk behandlet og at konsekvensvurderingene har vært svært mangelfulle. Sammenlignet med andre land som i likhet med Norge må følge EU-direktivet om konsekvensutredninger, har kravet til utredninger for vindkraftverk vært minimale. I flere land kreves minimum to år med datainnsamling (bl.a. data om fugl) som grunnlag for konsekvensutredningene. Det kan også stilles spørsmål om utredning av konsekvenser av den omfattende vegbygging som kreves holder mål i forhold til europeisk standard, ikke minst når vegtraseer ofte har blitt endret i forhold til det som er beskrevet i konsesjonssøknad og konsekvensutredninger.

Respekt for regionale utfordringer og lokal medbestemmelse

Rogaland fylkeskommune ble også svært bekymret da den ene konsesjonen etter den andre ble gitt uten at FDPen ble fulgt og viktige regionale interesser så ut til å bli oversett. Dermed fattet Fylkesutvalget det tidligere nevnte prinsipielle vedtaket:

‘Rogaland fylkeskommune tilrår ikke konsesjon for ytterligere utbygging av vindkraft på land i Rogaland fram mot 2020’ med blant annet henvisning til over-oppfylning av målene. Men, like viktig er vedtakets videre resonnement som fortsatt er høyst relevant; nedbygging av store arealer i et fylke som allerede er svært presset mht. arealutnyttelse. Det er forventet stor befolkningsvekst, vi har ambisiøse mål for vern av jord, og båndlegging vil komme i konflikt med ande behov. Rogaland er det fylket som har mest vannkraftutbygging og til nå svært mange vindkraftkonsesjoner og vi produserer mer enn fylkets behov (Fylkesutvalget 05.11.2013, sak 163/13 vedr. 8 konsesjonssøknader).

Kunnskapsgrunnlaget mangler og myter florerer

Miljødirektoratet har konkludert med at det med dagens kunnskap (kunnskapsgrunnlaget er under oppbygging) *«ikke (er) faglig grunnlag for å peke ut de mest verdifulle sammenhengende naturområdene i en nasjonal sammenheng. Vi kan derfor heller ikke fastslå hvilke konkrete arealer av denne typen der vindkraftutbygging vil medføre størst, og tilsvarende minst, konflikt»*. Eksempel på nært forestående, men fortsatt manglende kunnskap er *Kartlegging og verdisetting av friluftslivsområder*, noe få kommuner i Rogaland har ferdiggjort.

Det blir stadig brukt argumenter om at det blir flotte turveier o.l. i vindkraftanleggene. Det finnes allerede over 100 000 km med turveier i Norge. Det er allerede kjent at det fort blir lagt restriksjoner på både ferdsel og jakt. Ferdselsforbudene kommer raskt ved fare for is-kast og strenge restriksjoner

i forbindelse med jakt er kjent fra flere vindkraftområder. Arbeidet med et nasjonalt økologisk grunnkart er startet, men mye mangler fortsatt. Tre av fire av de mest verdifulle naturområdene i Norge er ikke kartlagt. *“Helhetsbildet er dermed at det faglige grunnlaget på fugler er særdeles mangelfullt, noe som er alvorlig med tanke på de planlagte inngrepenes karakter.”* (Norsk Ornitologisk forening om kunnskapsgrunnlaget for fugl i nasjonal ramme).

Anbefalinger

Vi har presentert flere anbefalinger i sammendraget, og har nedenfor føyet til flere som ikke nødvendigvis kommer klart fram i innspillene om analyseområdene.

- Sørg for reell medvirkning iht. den europeiske landskapskonvensjonen, start snarest mulig. Vi foreslår bla. regionale folkemøter – opptil flere i hvert fylke. Vi ber om lokale eller region-vise informasjons- og innspillmøter – åpne for alle.
- Vi anbefaler en pause i konsesjonsbehandling av vindkraft til vi har grundig evaluert alle prosjekt som nå blir bygget (registreringer i felt over flere sesonger, nøytrale/uavhengige konsulenter helst via Miljødirektoratet evt. fylkesmann/fylkeskommune, intervjuer m. lokalbefolkning, erfaringer blant leger/fylkeslege, kommunenes erfaringer om prosess, økonomi, arbeidsplasser etc.)
- Stans arbeidet med nasjonal ramme til vi har fått på plass nødvendig kunnskap.
- Vi har ofret nok natur til kraftutbygging i Rogaland. Naturmangfoldloven må følges; kunnskapsgrunnlaget, føre-var, økosystemtilnærming og samlet belastning.
- Tidligere kartlegging av hubrolokaliteter blir raskt utdatert for hvert nytt vindkraftverk som blir bygget og satt i drift. Vi er svært bekymret for denne artens tålegrense og anbefaler overvåking og oppdatering av bestandsutviklingen sett på bakgrunn av den massive vindkraftutbyggingen som nå skjer i flere kjerneområder for hubroen.
- Alle kartlagte og verdisatte naturområder av nasjonal og regional verdi må inn i vurderingen av egnede vindkraftområder. Disse områdene fremgår blant annet av naturbase.no og av utredninger som er gjort i regi av fylkesmannen ved utarbeidelsen av ulike tematiske fylkesvise verneplaner. Dessuten har klima- og miljødepartementet nettopp igangsatt en fylkesvis verneplanprosess der man skal se på naturtyper som ikke har god nok vernedekning og vurdere suppleringer og utvidelser av eksisterende tematiske verneplaner. I denne prosessen vil det f.eks. bli avklart om Preikestolområdet skal få vernestatus som nasjonalpark.
- Kartlegging og verdisetting av friluftsliv bør være ferdig og kvalitetssikret i så å si alle kommuner i Rogaland før en gjenopptar arbeidet med rammen.
- Rapporten ‘Vakre landskap i Rogaland’ må oppdateres.
- Det er vel kjent at det er flaggermus i Rogaland men vi trenger en grundig kartlegging. Uten dette må NML § 9 føre-var anvendes!
- Andre nøkkelarter for naturmangfold må kartlegges og økologisk grunnkart må ferdiggjøres

- AICHI målene og Naturpanelets anbefalinger – her har vi også forpliktet oss! Vi skal stanse tap av arter innen 2020 og vi skal restaurere/reparere ødelagt natur i den ene enden. Da virker det meningsløst å ødelegge mer natur og arter i den andre enden.
- FNs ANDRE bærekraftsmål enn klima skal også følges opp ifølge klimapanelet.
- Endre kriterier og krav for konsekvensutredninger av vindkraftverk i tråd med Plan og bygningsloven, vanndirektivet og sammenliknbart med andre Europeiske land.
- HMS må sikres i områdene – ferdsel er farlig i et terreng som ikke lenger er kjennbart og som ikke stemmer overens med konturene på kartene.
- Det må settes helt andre krav til arealbruken i forhold til produsert effekt ved vindkraftanlegg. Sett krav til produsert effekt pr mølle på eks 5 MW og en maks høyde på ca 70 – 80 meter. Dette for nettopp begrense inngrep og for å få selskapene til å satse på produktutvikling.
- Anleggene har utstyr som registrerer kollisjoner med større gjenstander/fugl. Det betyr at vindoperatørene blir varslet. Andre områder i samfunnet eks. biltrafikk og tog må myndighetene straks varsles ved påkjørsler og saken undersøkes eller det må foretas ettersøk. Det er opplagt at også vindkraftindustrien må få lignende pålegg der de må pålegges å registrere og foreta søk når vindturbinenes vingeblad registrerer kollisjoner.
- Ramme-, skattevilkårene og avskrivningsregler må endres slik at kraftselskapene finner det økonomisk interessant til å satse på modernisering av eldre vannkraftanlegg, fremfor å bygge nye vindkraftanlegg. Naturinngrepene i forbindelse med utbygging av vannkraftverk er allerede gjort, men anleggene er gamle.
- Endre prosess mht. planlegging internt i kraftverkene/industriområdene for å sikre kommunene reell medbestemmelse. Også når 'reglene endres' og utbygger får endre turbinstørrelse uten at dette må høres med andre enn vertskommunen eller i noen tilfeller, bare med nettselskapene.
- Endrede/strengere krav til avstand fra turbiner til boliger og fritidsboliger inkl. turisthytter. (pga lyd, blink, skygge). Også til turveier, merkede løyper, fiskevann, viktige viltområder, osv. (hva er trenden nå i sammenliknbare land?
NVE har i sin rapport om nabovirkninger fra vindkraft foreslått en minimumsgrense for avstand til boliger og fritidsboliger på fire ganger turbinhøyden. Det er positivt at NVE gjør klart at de likestiller boliger og fritidsboliger, men en minimumsavstand på fire ganger totalhøyden innebærer ingen skjerping av regelverket. For eksempel vi da minimumsavstanden til en 150 m høy turbin, som i dag er standard, bli 600 m. NVE har selv uttalt at man ser på 700 m som en normal avstand. Dersom man ønsker å gi naboene en trygghet for at de ikke vil bli påvirket av støy bør avstanden settes til 10 ganger totalhøyden på vindturbiner slik man har gjort blant annet i Bayern og Polen. En rekke andre tyske stater har satt minimumsavstander på 1000 – 1200 m. Disse beslutningene er tatt på bakgrunn av erfaringer og befolkningsreaksjoner man har gjort med vindkraftverkene i disse statene. Støymessig er Norge, grunnet sin topografi, betydelig mer komplisert og utsatt for langtransportert lyd enn disse landene. Der er ingen grunn til at man i Norge skal vente til problemet med støy har vokst seg veldig stort her også før myndighetene reagerer og iverksetter forebyggende tiltak. Vi vet i dag nok om dette til å si at dette vil bli et stort og veldig konfliktfylt tema.

- Når nye anlegg vurderes, må det også være en grundig analyse av sumvirkninger bla. basert på evaluering av eksisterende kraftverk og andre eksisterende arealendringer og kommende endringer i området.
- Krav til utredninger må inkludere animasjoner med bevegelse, lyd, blink, skygge osv.
- Behovet for nye høyspentmaster må reduseres til et minimum.
- En evaluering må redegjøre for utbyttet av den fornybare energien opp mot klimabelastningen på naturen i form av drenering av myrer og fjerning av jord- og vegetasjon ved sprenging, fyllinger, osv. Slike beregninger må også inn i KUer.
- Det må stilles strengere krav til avbøtende tiltak og til tilbakeføring på linje med hva andre industrier/sektorer (f.eks. i Nordsjøen) er forpliktet til. Garantier må kreves fra dag 1 slik at kommuner ikke risikerer å måtte ta regningen. Inngrepene (veier, oppstillingsplasser mm) er irreversible. Det blir vanskelig å rydde opp i naturen i etterkant. Og de som fikk konsesjonen, har solgt til utenlandske aktører, og er ikke ansvarlige lenger.

Viktige regionale, *nasjonale og internasjonale* landskaps-, natur- og friluftslivsinteresser

Rogaland med fjordlandskapet i Ryfylke er starten på den dramatiske Vestlandsnaturen. Viden kjent og viktig i nasjonal og internasjonal sammenheng. Dette er vårt virkelige gull men omfanget av verdier er ikke like synlige for alle. Her er viktige naturtyper både for klima og økologi, en mengde sjeldne og sårbare arter deriblant flaggermus og villrein, kystlynghei som nylig er kraftig redusert pga. vindkraftverk, kysten er beskyttelse for noen av verdens viktigste fugletrekk, det finnes boreal regnskog og fremdeles en del myr – disse lagrer betydelige mengder klimagasser. Regnskogene blir nå identifisert og skal beskyttes. Nydyrking av myr blir snart forbudt, da vil det være urimelig om det tillates i vindkraftanlegg (les veiene) på tvers av disse områdene. Her følger noen av verdiene som går på tvers av analyseområdene (listen er ikke uttømmende):

- ‘The Gateway to the fjords’ – fjordlandskapet og noen av de vakreste landskapene i verden (Nasjonal Geographic m.fl.) starter i Rogaland
- 2 nasjonale turistveger – Jæren og Ryfylke
- Nasjonale turstier – bla. til Preikestolen og Kjerag
- UNESCO godkjent geopark
- Internasjonale naturikon – Preikestolen, Kjerag, nå også Trollpikken og flere kommer
- Vannkraftkonsesjoner som har blitt avslått pga. natur- og friluftslivsinteresser må tas med i vurdering av områdene – disse og tilstrekkelige hensynssoner må ekskluderes.
- Vindkraftkonsesjoner som har blitt avslått og influensområdene må tas med i vurderingene og ekskluderes.
- Vindkraftsøknader og influensområder som er trukket eller stilt i bero må tas med i vurderingene og ekskluderes.
- Konsesjonsgitte vindkraftverk som er i drift eller under oppføring bør skraveres på kartene og influensområdene markeres.

Innspill om analyseområdene – fire i Rogaland

Det er allerede etablert flere, store vindkraftanlegg i Rogaland og flere har fått konsesjon og vil bli bygget. Store områder er nå definert som spesialområde for vindkraft og beslaglagt i lang tid framover. Gjennom dette har vi erfart hvordan landskapet blir endret. Store, irreversible naturinngrep har satt sitt tydelig preg på naturen mange steder (se eksempel i vedlegget), og med få unntak ligger samtlige vindkraftanlegg innenfor natur- og friluftsområder som har stor verdi for lokalbefolkningen. FNF organisasjonene i Rogaland har medlemmer i alle kommunene i Rogaland. Når vi ser på de store naturødeleggelsene som følger med vindkraftindustrien i kuperte heiområder, er det svært krevende for organisasjonene å forholde seg til enda mer vindkraft i Rogaland.

I 2009 godkjente Miljøverndepartementet [Fylkesdelplan for vindkraft i Rogaland \(2007\)](#). FNF og organisasjonene har gjentatte ganger bedt om at denne planen skal være retningsgivende for utbygging av vindkraft i Rogaland. Målet for vindkraftproduksjon var 3 TWh. Pr. oktober 2018 er det gitt konsesjon til 4,5 TWh vindkraft i Rogaland. Totalt installert effekt er 1270 MW. 4 TWh er allerede bygget eller byggearbeidet er igangsatt.

FNF mener at planen fremdeles det beste verktøyet vi har for å kunne vurdere de ulike verdiene opp mot hverandre. Det er et grundig arbeid med stor involvering lokalt som ligger bak planen. Planen må oppdateres med ny kunnskap, lokalt og regionalt, helst også ved en revidering av Regionalplan for energi og klima. Her finnes mye av det som trengs for å vurdere analyseområdene.

Siden den gang er det også utarbeidet en rapport om hubrobestanden på Jæren, som selvsagt bør oppdateres når alle kraftverkene er i drift. Vannforvaltningsarbeidet har også bidratt til å tette en del kunnskapshull men mye gjenstår også her. Ny Regionalplan for friluftsliv og naturforvaltning (2016) må også nevnes.

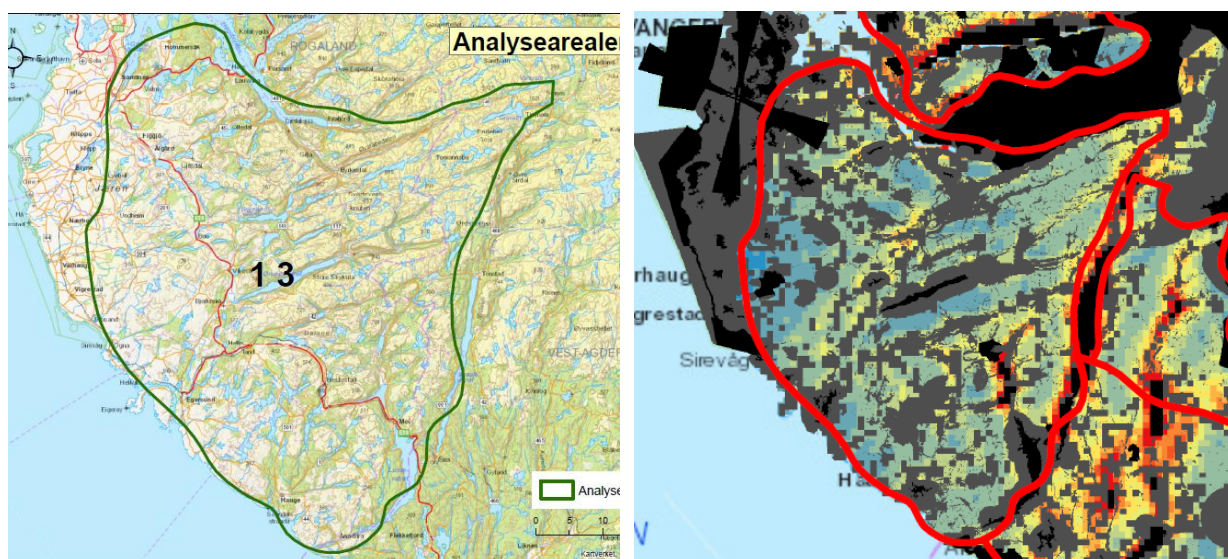
Den samlede belastningen på naturmangfold fra vindkraftverk langs kysten fra sør i Agder, forbi flere kraftverk og videre nord til Storøy og Fitjar, begynner vi å se konsekvensene av. Flere havørner har allerede bøtt med livet i sør-fylket og trekkfugler blir tvunget på utmattende omveier forbi kraftverkene. Et stort rovfugltrekk foregår i et område av fylket som vil bli sterkt belastet med vindkraftanlegg. Belastningen har allerede blitt svært stor for utvalgt naturtype, kystlynghei. Vi er redd det samme vil gjelde for sårbare arter som klokkesøte, hubro, flaggermus (**som må kartlegges!**) og havørn for å nevne noen.

I de neste kapitlene følger beskrivelser av natur- og friluftslivsverdier i større sammenhengende naturområder i hver av analyseområdene. Vi har tatt utgangspunkt i turistforeningenes kjerneområder og supplert med relevante innspill fra de andre FNF organisasjonene. *Det er ikke alle organisasjoner som har hatt mulighet til å bidra med faglige innspill her og beskrivelsene kan derfor ikke sies å være komplette. Men, de gir en introduksjon til områdene om verdier og aktivitet som kan være utfordrende for regionale og nasjonale myndigheter å sammenfatte. Vi gjør igjen oppmerksom på at kartlegging og verdisetting av friluftslivsområder er så vidt begynt i Rogaland og et grunnkart for natur er langt fra ferdig. F.eks. vet vi at det finnes flere arter flaggermus i Rogaland, men registreringen er minimal.*

Verdiene vi beskriver for hver av analyseområdene mener vi er uforenlig med nye områder for vindkraft og ber om at de ikke blir gjenstand for videre vurdering.

Analyseområde 13 – Jæren og Dalane

Kartene viser områder som skal analyseres. Det til høyre viser harde eksklusjoner (svart), myke eksklusjoner (grått). Resten av områdene er farget etter hvor det er beste forhold for å bygge ut vindkraft bla. basert på vindforhold. De blå, lyseblå-grå (eller grønnaktige) områdene er best egnet.

Analyseområde 13 er svært stort og det er sjokkerende få områder som er merket med harde eller myke eksklusjoner. Samtidig er vindressursene gode. Slik vi leser planen betyr dette at Sør-Rogaland i utgangspunktet er et attraktivt område for vindkraft. I influensområdet har vi internasjonalt viktige verneområder langs Jærestrendene. Alt av vindkraft på Jæren og innover er svært synlig derfra. Langs [Jæren er det nå også en Nasjonal turistveg](#).

Jæren er stort sett dekket av verna vassdrag. Disse må tas ut av rammen, ikke bare vassdragene, men også nærområdene og generøse hensynssoner.

Dalane og kommuner rundt er dominert av unik geologi og har fått UNESCO status som Global Geopark og er en av kun to slike i Norge som er med i Global Geoparks Network; Magmageopark.no

Nord for Lyefjell – Ålgård – Rv 45 til Dirdal

Området nord for Lyefjell – Ålgård – Rv 45 til Dirdal tas ut. Innenfor området ligger de viktigste friluftsområdene på Nord-Jæren, med Sandnesmarka som tilsvarer Nordmarka i Oslo. Det er svært mange hytter i Hommersåk-området. Lutsivassdraget er vernet. Det er allerede gitt konsesjon til Vardafjellet vindpark. Avslaget om å bygge Sandnes vindpark er påklaget av konsesjonær.

Madlandsheia, Brekko og omegn.

Madlandsheia sammen med Brekko er et regionalt viktig friluftsområde og må tas ut. Etter at det ble gitt konsesjon til Gilja vindkraftverk, er det blitt enda viktigere å unngå vindkraft i Madland. Området er meget kupert med fjelltopper opptil 800 moh. Behovet for veier opp på alle toppene vil kreve enorme veiskjæringer i et landskap som i dag i stor grad framstår som uberørt og som er et INON-område. Her er det fremdeles STF har ryddet og merket løyper i Madland i mer enn 50 år, og hvert eneste år har det vært arrangert fellesturer i området. De senere årene har det vært en økt satsing

på Madlandsheiene som friluftsområde. Jæren Friluftsråd har etablert en stor parkeringsplass ved Madlandsvatnet i tillegg til andre P-plasser.

Flere søknader om vindkraftverk i influensområdet til Madland og Brekko har fått avslag (en ble trukket) bla. av hensyn til natur- og friluftsliv. Vi forstår derfor ikke hvorfor disse områdene nå er inkludert i analyseområdene og håper de blir sortert vekk snarest. Omkamper og ny behandling er sløsing med ressurser (NVEs og våre) og burde være unødvendig.

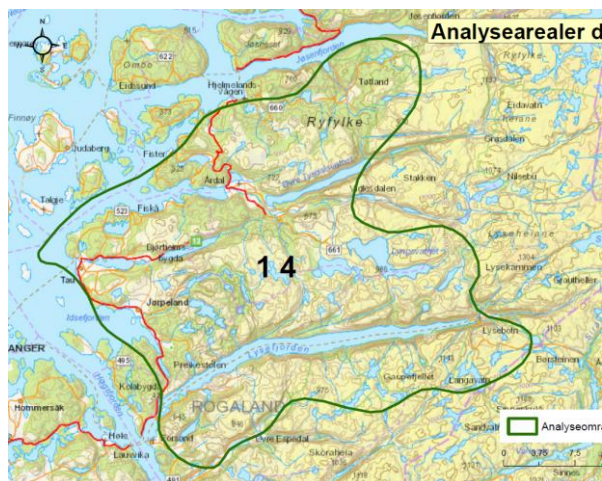
Sør for Hunnedalen

Heiområdet sør for Hunnedalen og hele Skreådalen fra Sirdal til Bjerkreim må tas ut av analyseområdet. I dette heiområdet ligger sentrale deler av STFs rutenett med hyttene Støle, Tomannsbu og Kvitlen. Kvitladalen inngår i Vakre landskap i Rogaland. Tomannsbu er mye brukt vinterstid som overnattingssted, men spesielt som dagsturmål om vinteren. Stavjørn er et populært hytteområde med alpinanlegg og tilrettelagte skiløyper om vinteren. Sentrale deler er INON-område. Deler av området ligger innenfor SVR villreinområde.

Skreådalen er artsrik og fremstår som svært urørt hele veien til Kvitlen i Bjerkreim. Slike områder er en sjeldenhet i Vest-Agder og Rogaland. Det er få steder der artene kan leve relativt uforstyrret slik som her, landskapet er i hovedsak intakt, tross gamle reguleringer. Det er få av slike større områder med uberørt preg som egner seg for unge speidere og småbarnsfamilier på tur.

Analyseområde 14 – Ytre Ryfylke

Innenfor analyseområde 14 kan ikke FNF se noen områder for vindkraft som ikke vil ha betydelig negative konsekvenser for natur- og friluftsliv. Vi ber om at hele analyseområde 14 ikke tas med videre i vurdering av områder.

Ryfylke har verdenskjente turistattraksjoner som [Lysefjorden](#) med [Preikestolen](#) og [Kjerag](#). Via [Nasjonal turistveg Ryfylke](#) drar norske og utenlandske turister mellom Lysefjorden og naturikonene der og Hardanger med Odda og Trolltunga.

Sør for Lysefjorden

Heiområdet sør for Lysefjorden må tas ut av analyseområdet. Dette er et meget viktig friluftsområde med høy regional og nasjonal verdi.

Området i sørøst mellom Setesdal Vestehei og Ryfylke (SVR) og Frafjordheiene landskapsområder må tas ut. Veien over Lyseheia til Kjerag og Lysebotn går gjennom dette området som også inkluderer starten på stien til Kjerag. Dette inngår som en del av kjerneområdene til Stavanger Turistforening (STF) og er et meget viktig regionalt friluftsområde til tross for at det ikke er landskapsvernområde. Turistforeningens hytte Børsteinen ligger i området her, og det grenser tett opp mot STFs hytte Langavatn.

Området sør for Flørli må tas ut av analyseområdet. Som følge av vannkraftutbygging er det en kile inn i Frafjordheiene landskapsområde som ikke er vernet. Området nærmest fjorden er uaktuelt som vindkraftområde da det ligger for nært Lysefjorden. Oppe på fjellplatået utgjør Store Flørvatnet og en rekke mindre vann størstedelen av arealet som ikke er vernet, og eventuelle vindturbiner må settes kloss i grensen mot verneområdet. Dette er en del av kjerneområdet til STF. Stinettet fra Flørli til Blåfjellenden, fra Flørli til Langavatn og *Lysefjorden Rundt-løypa* går gjennom dette området. Det er en del av Villreinområdet i SVR.

Hele området vest for Frafjordheiene landskapsvernområde bør tas ut av analyseområdet. STFs nye hytte Skåpet stod ferdig i 2016 og har blitt STFs mest besøkte selvbetjente hytte som også er en sentral hytte på *Lysefjorden Rundt-løypa*. Området inngår som en del av villreinområdet i SVR.

Nord for Lysefjorden

Vi er kjent med at formannskapet i Strand allerede har sagt nei til vindkraft i sin kommune. Dette støtter vi fullt ut.

Det er lagt inn en sone med harde eksklusjoner i en smal stripe langs nordsiden av Lysefjorden. Vi antar at dette er med tanke på at vindturbiner ikke skal være synlig fra Lysefjorden, men sonen er altfor smal.

Naturvernforbundet i Rogaland, Stavanger Turistforening og mange andre har gjennom en årrekke arbeidet for å etablere Preikestolen nasjonalpark nord for Lysefjorden, mellom Jørpeland og veien over til Songesand. Å vurdere vindkraftproduksjon her vil være fullstendig ødeleggende for alle planer. Listen over naturverdier er lang, det er lite naturinngrep fra tidligere, og det er et regionalt meget viktig friluftsområde. Hele området mellom FV 661 i øst, Lysefjorden i sør, Jørpeland i vest og Tysdalsvatnet i nord må tas ut.

Lyngsheia tas ut av analyseområdet. Fv. 661 over Lyngsheia går gjennom et område som er definert som viktig i Vakre landskap i Rogaland, det er et viktig vinterutfartsområde lokalt og de er en del av leveområde villrein. Rett nord for Lyngsheia ligger Turistforeningens hytte Viglesdalen. STF har to hytter der og bygger en ny hytte som skal åpne våren 2018.

Nylig ble tre vannkraftprosjekt avslått av NVE i Hjelmeland. Områdene mellom disse og hele dalen opp til og forbi Viglesdalen oppleves som nærmest urørt. Det er et av de mest populære nærturområdene og til utfart for barnefamilier, for ungdommer og speidergrupper. Det er mildt nok, spesielt i dalen til at området kan brukes hele året.

Analyseområder 15 og 16 – Haugalandet og Indre Ryfylke

Begge analyseområdene med «ikke-ekskluderte områder» blottlegger de arealene på Haugalandet som brukes mest til friluftsliv, både nærområdene til befolkningen og de mest høytliggende fjellområdene og nære kyst/fjord-områdene.

Kyst og fjordområdene for Haugalandet er høyt skattet, noe det yrende båtlivet viser. Kajakklubben i Haugesund er en sterk voksende klubb med 612 medlemmer i 2017.

Haugesund Turistforening (HT) har etablert seg på Geitungen Fyr utenfor Skudeneshavn på Karmøy. Videre er foreningen i gang å etablere et overnattingssted på Vibrandsøy i Haugesund kommune, og har planer om et slikt tilbud også ved Ryvarden fyr i Sveio kommune i 2020. På denne måten vil det bli en fin padlerute med enkle overnattingsplasser langs kysten fra Sør-Karmøy via Haugesund til Sveio. Derfra er det muligheter videre nordover i fjordlandskapet i Hordaland.

Haugesund IL(HIL) Orientering er med i FNF på Haugalandet og vil påpeke at nær alle kommunene som kommer inn i analyseområdene har aktive orienteringslag. Alle har orienteringskart som grenser til de ikke-ekskluderte områdene eller ligger midt i. Dette finner NVE på Norges Orienteringsforbunds nettside <http://gis.umb.no/o-kart/inn/>

Sveio kommune.

Områdene som ikke er ekskludert og er vist i områdekartet er alle friluftsområder av forskjellig karakter. Trodlavassnipen, Hopsfjellet, Emberlandsnipen, Sveiofjellet og Ryvarden er alle populære turmål. Alle finnes i HT sine to turbøker TURTIPS 1 og 2. Disse områdene danner et sammenhengende grøntområde fra Tittelsnes til Viksefjorden.

HT, Barnas Turlag Sveio og Sveio Turlag (ikke DNT-lag) arrangerer turer i alle disse områdene. <https://haugesund.dnt.no/> <https://haugesund.dnt.no/turer-og-aktiviteter/>.

For store deler av disse områdene er det utarbeidet orienteringskart av Sveio Orienteringslag og Haugesund IL Orientering, og disse brukes til idrettsarrangement og til turorienteringsaktiviteter.

Både vindkraftsøknadene for Sveiofjellet og Ryvarden er trukket av utbyggerne, bl.a på anbefaling fra NVE (Ryvarden). HT har planer om et overnattingstilbud sør for fyret på Ryvarden, som ble initiert av Sveio kommune.

Det vises ellers til Sveio kommune sin kommuneplan for 2011 til 2023 vedr. viktige naturområder og til innspillet som sendes fra FNF-Hordaland.

Etne kommune.

Etne kommune er i analyseområde 15. Hovedsakelig er de ikke-ekskluderte områdene i kommunen i fjellet. HT har sine hytter i dette området, som ligger langs den T-merkede hovedløypa fra Seljestad i Odda kommune til Olalia Fjellstove i Vindafjord kommune. Det går merkede løyper ned til bebyggelsen fra alle hyttene, også til Sauda. Deler av løypa følger det vernede Etnevasstraget.

Løypa er nasjonal og går under navnet «Gullruta». Deler av området er ikke merket og brukes til både rype og reinsdyr-jakt. Årsmeldingen ligger på nett med antall overnattinger <https://haugesund.dnt.no/>.

Fjellområdet mellom Etne og Skånevik er et mye brukt friluftsområde med løyper og den gamle postveien over fjellet. Etne Turlag er et underlag av HT, og arrangerer turer ut fra sin kommune. <http://etne.dnt.no/>

Turbøkene Turtips 1 og 2 inneholder de fleste turforslag i dette området.

Sauda kommune.

Hovedsakelig er de ikke-ekskluderte områdene i kommunen i fjellet. Sauda kommune er en stor turistmagnet med et mangfold av hytteområder i alle dalførene i kommunen. Svandalen skisenter er attraktivt for mange tilreisende. Mange, både fastboende og hytteboere utøver et aktivt friluftsliv i disse fjellområdene.

Det er oppgangsløyper til «Gullruta» gjennom Slettedalen til Simlebu, Åbødalen til Sandvasshytta, Nordstøldalen til Storavassbu og Svandalen til Løkjelsvatnhytta. Skaulenområdet er et populært turmål for de som kan navigere uten T-merkede løyper. Området går inn i Stavanger turistforening sitt arbeidsområde.

Øvre Sandvatn er en selvbetjent hytte som kan nås fra Breiborgområdet og fra Håradalen i Røldal. Den drives av Sauda Turlag, som er underlagt HT. Sauda Turlag har eget turprogram <https://sauda.dnt.no/>

Turister kommer nå også via Nasjonal turistveg Ryfylke.

Videre vestover har Friluftsrådet Vest ei bu på vei opp til Hustveitsåta, som har navnet Jonestølen, som var stølsbu for Hustveitgarden nede i lavlandet. www.frivest.no

Vindafjord kommune

Hovedsakelig er de ikke-ekskluderte områdene i kommunen i fjellet. Olaliområdet er regionens utfartssted med Olalia Fjellstove (50 senger) som turmål. Ut fra Fjellstova er det merket løyper for lokalt bruk. Hovedløypa «Gullruta» kommer fra Løkjelsvatnhytta, og går videre til Opheim.

Det drives kafe det meste av året i Fjellstova. Det er ellers to andre hytter (ca 40 senger til sammen) som står åpne når hovedhytta er stengt. Det er turvei inn fra Opheim i Ølen og Fjellstøl skianlegg i Sandeid. Det er også utarbeidet orienteringskart for store deler av dette området av Vindafjord Orienteringslag, og kartet blir mye brukt i konkurranser.

Videre vises det til de to vinkraftsøknadene på Døldarheia og Bukkanibba, som begge ikke fikk konsesjon. I disse sakene er det gjort KU, slik at verdiene i områdene rundt disse er kjent for NVE, slike som Gråhorjå, Vikeviksfjellet, Skjold og Fuglen. Stokkadalen er et område med spesielle naturkvaliteter med lokale turløyper, samt at Vindafjord Orienteringslag også her har et orienteringskart som er i aktiv bruk.

Vindafjord Turlag, lokallag av HT, er nystartet og vil begynne med turprogram neste år. HT arrangerer turer i kommunen.

Mange av turmålene er i turbøkene Turtips 1 og 2. Kommunen har eget turmåløpplagg.

Tysvær kommune

Kommunen har allerede tre vindkraftkonsesjoner. Gudbrandsfjellet, Dalbygda og Gismarvik Industriområde. Ingen er bygd pr. dd men MTA er godkjent for Tysvær vindkraftverk (Gudbrandsfjellet).

Resterende områder som ikke er ekskludert er områder som i friluftslivssammenheng er viktige for regionen, både til lands og til fjords. HT har også her mange arrangerte turer i sitt program i kommunen. Alle turmålene er beskrevet i turbøkene Turtips 1 og 2. Fjelltopper som Hodnafjellet, Valhest, Ørnen, Lammanuten, Himakånå er populære turmål hele året, da det ikke er særlig mange ukene med snø så nært kysten.

Lammanut-området er også et viktig viltområde med gode bestander av hjort, rådyr, orrfugl og rugder, samt noen eksemplarer av tiur og også ryer innimellom. Området er et viktig jaktområde for lokalbefolkningen. Det er også ørn, rev og mår i dette landskapet.

Bokn kommune

Kommunen er på kartet uthevet med myke ekskluderinger. HT arrangerer turer på øyene og har flere turtips i sine turbøker. Orienteringskart er også utarbeidet her.

Karmøy kommune

Kommunen har en konsesjon på Storøy, nord for hovedøya, i innseilingen til Haugesund. De er oppført like utenfor bysentrum, nær friluftslivsområdet Vibrandsøy. De ikke-ekskluderte områdene ligger på Sør-Karmøy. Hele denne delen har et turstinett fra Skudenes til Kopervik, og er et meget populært turområde med turhytter. HIL Orientering har utarbeidet og nylig revidert orienteringskartet over Skudenes-marka, og dette ble brukt til et internasjonalt orienteringsstevne i sommer. Skudenes Fjellag bruker samme kart til sin årlige turorienteringsaktivitet for lokalbefolkningen og andre interesserte. I området er det søkt om et vindkraftprosjekt, men ble av NVE bedt om å legges til side. Kommunen er imot prosjektet. På Karmøy finnes en av landets utvalgte kystlyngheier og har flere hubrolokaliteter. Se også www.kystlynghei.no med bilder fra kommunene i Rogaland.

Videre er det å anmerke at Sør-Karmøy er et område som flaggermus bruker som hvileplass før videre trekk over Nordsjøen eller ned langs kysten til kontinentet, pers. med. Leif Gjerde <http://www.flaggermus.no/>

HT driver Geitungen fyr som turistforeningshytte, sør for Skudeneshavn. HT arrangerer turer i kommunen og har de fleste turene i sine turbøker.

Utsira kommune

Kommunen har en vindkraftkonsesjon. Det er levert inn melding om utvidelse av denne, dvs. at de to turbinene skal fjernes og erstattes med større. HT ser at øya har myk ekskludering, noe som bør forsterkes til hard eksklusjon i framtida på grunn av øyas rike fugleliv og viktig stoppested for sjeldne trekkfugler. Utsira er en internasjonalt kjent destinasjon for fugleturister.

HT har turistforeningshytta Nordvikgården. Den er meget godt besøkt hele året. Turtipsbøkene har turbeskrivelser for øya.

Haugesund kommune

Kommunen er stort sett ekskludert, sannsynligvis pga befolkningstettheten, men området Byheiene er uten skravering. Byheiene er Haugesund og omegn sitt største og viktigste friluftslivsområde med tilrettelagt og merkede turløyper. HT gir i disse dager ut et nytt turkart og turhefte for område, samt ei bok om områdets historie gjennom tidene. HIL-orientering skal erstatte klubbhytte i Djupadalen med nybygg, som også skal kunne benyttes av allmenheten. O-hytta er et viktig turmål for barnefamilier og andre, og her er det kafe på søndager fra september til Påske. Klubbens orienteringskart dekker hele Byheiene, og disse blir brukt til konkurranser, turorientering og av flere skoler i Haugesund i undervisningsformål.

Haugesund Fjellag har foreningshytte, Håvåshytta, nær Stakkestadvatnet, som er et yndet turmål. Kringsjåhytta ligger nær Steinsfjellet og har samme funksjon som Håvåshytta. De driver også sauehold for å pleie landskapet, som består mye av kystlynghei. Lyngbrenning foretas jevnlig.

Røvær er vises med myk eksklusjon. Øya er et meget godt besøkt av turister gjennom året. Det er leirskole på øya og et hotell som arrangerer events.

Turløyper er beskrevet i Turtipsbøkene 1 og 2.

Bevar kystlandskapet fra fjord og hav til fjell og hei!

Kyst- og fjordlandskapet er ikke bare vårt. Det er blitt en del av manges drømmer der besøk til våre naturikon er på deres 'bucket list' og figurerer gjentatte ganger i kåringer av de vakreste landskapene i verden. Verdien som da ikke nevnes er naturmangfoldet som arealene er vertskap til. Folk kommer til Norge for å puste frisk luft og for å hvile øynene. Ønsker de at landskapet her skal domineres av vindkraft? Det tror vi bestemt ikke. Vi gjentar klisjeen som også er svært viktig; **La oss beholde landskapet som en grønn lunge i Europa.**

Influensområdene til vindkraftverk er langt større og omfatter mye mer enn folk aner. Ikke før de oppdager at deres kjære turområde er for alltid endret, at fjelltoppen de gikk til er sprengt flat til oppstillingsplass på størrelse med en liten fotballbane. *Konsesjonssøknadene underkommuniserer hva som faktisk vil skje.* Etter at konsesjon er gitt kommer endringene med større turbiner, lengre veier og dertil mindre skånsom tilpassing i landskapet. Faremomentene øker med skarpe, loddrette skjæringen uten noen som helst sikring eller skilting. Skrentene med løsmasse er også farlige. Vannforekomster blir utsatt for avrenning, ofte står drikkevann i fare. Dette ser og forstår ikke folk før de opplever det. Men da er det for seint. Inngrepene er i realiteten irreversible. Kravene for tilbakeføring og avbøtende tiltak bør være dertil strengere.

FNF mener at vi bør satse på andre tiltak først, de som er mindre konfliktfylte, mer energieffektive, og ikke ødelegger like mye av vårt livsgrunnlag. Dette kan gjøres mens nasjonal ramme forbedres etter grundig evaluering av kraftverkene bygget og satt i drift. Det er så mye annet vi kan gjøre først før vi ødelegger urørt natur, ikke minst, også redusere vårt forbruk.

I følge nettstedet forskning.no og NINA er det uten tvil vannkraftproduksjon som gir det minste «fotavtrykket» for miljøet sin del. Beregnet levetid for store vannkraftverk er ca 70 – 80 år mot ca. 20 for vindkraftverk. Ved oppgradering av eksisterende vannkraft er de største inngrepene allerede gjort, og det er modernisering av gamle vannkraftverk som gir aller mest energi for innsatsen. I Norge er det anslått at det er et potensial i opprustning og rehabilitering av eksisterende norske kraftverk på 7-20 TWh. Nystartede Lyse II er et godt eksempel og et prosjekt vi støttet (dvs. vi gikk ikke imot – en viktig detalj).

Vi viser igjen til stortingsmeldingen der 'Det tas også sikte på å klargjøre hvilke havområder det kan være aktuelt å åpne for søknader om konsesjon for vindkraft til havs'. Insentivene for å bygge til havs må da være til stede og vi håper at en kan prøve ut og evaluere konsekvenser før vi ofrer mer verdifull natur på land. Offshoreselskapene er klare og tiden er knapp.

Og til slutt - arbeidet med rammen må snus på hodet, med samme resonnement som kunnskapsgrunnlaget for flaggermus og annen sårbar natur, kan vi påstå at vi vet nok om norsk natur og konsekvenser av vindkraftverk til å utelukke areal for vindkraftverk. Men vi vet ikke nok til at vi kan konkludere med at noen områder er «mest egnet».

Med vennlig hilsen
for FNF i Rogaland

Emily L. Halvorsen
Koordinator

Vedlegg:

Eksempel på konsekvenser for natur og landskap – bilder fra vindkraftverk under oppføring

Kopi:

- Alle kommuner i Rogaland – ved ordfører og rådmann
- Rogaland fylkeskommune – ved fylkesordfører og rådmann
- Fylkesmannen i Rogaland ved fylkesmann og miljøvernssjef
- Miljødirektoratet
- FNF Hordaland og FNF Agder
- FNF Rogaland organisasjoner

Vedlegg:

Eksempel på konsekvenser for natur og landskap –bilder fra vindkraftverk under oppføring

Forum for
natur og friluftsliv
FNF Rogaland

Gamle Jåttåvågen 67, 4020 Stavanger
rogaland@fnf-nett.no / +47 46850786
www.fnf-nett.no/rogaland
Org. nr.: 998129028

Veier: Det ble, bare i Egersund vindkraftverk, bygget nesten 20 km med vei. Foto: TH

Bjergområdet ved vindmølle Egersund Vindpark: Fjellet blir sprengt, fjelltoppen kuttet. Området stort som en liten fotballbane blir planert for gjøseområde for å montere vindmøllene. Foto: Terje Havspø

Forum for
natur og friluftsliv
FNF Rogaland

Gamle Jåttåvågen 67, 4020 Stavanger
rogaland@fnf-nett.no / +47 46850786
www.fnf-nett.no/rogaland
Org. nr.: 998129028

Skjæringer: Det må nødvendigvis bli skåret gjennom fjellet for å komme frem med vindkraftdelene. Det er ikke småtterier som blir sprengt. Det må legges begrensninger eller krav til opprydding og tilbakeføring av vegetasjon. Terrenget må også «tilpasses» slik at bratte skjæringer ikke tillates. Foto: TH

